

Silje Aune Sagen

Seksuelle overgrep i bildeboka

En komparativ analyse av *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*

Masteroppgave i Norskdidaktikk

Veileder: Per Esben Svelstad

Mai 2024

Silje Aune Sagen

Seksuelle overgrep i bildeboka

En komparativ analyse av *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*

Masteroppgave i Norskdidaktikk
Veileder: Per Esben Svelstad
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Formålet med denne masteroppgaven er i hovedsak å kaste lys på et samfunnsaktuelt, men tabubelagt tema, i håp om å bevisstgjøre og dermed hjelpe barn i vanskelige situasjoner. Jeg har valgt bildebøkene *Blekkspruten* av Gro Dahle og Svein Nyhus og *Ikke tull med Småen* av Selja Maria Siggerud, som materiale i min masteroppgave. Ved å analysere disse bøkene med et komparativt perspektiv, ønsker jeg å tilegne meg en forståelse om hvordan temaet seksuelle overgrep fremstilles i de ulike bøkene, samt hvordan de ulike fremstillingsmåtene påvirker bildebøkernes didaktiske potensial.

Analysene er gjort på bakgrunn av et teoretisk grunnlag bestående av teori om barnelitteratur og tematikk, bildeboka som multimodalt medium og viktige elementer i en bildebokanalyse. Teorien er hentet fra anerkjente litteratur- og bildebokforskere som har bidratt med ulike begreper, perspektiver og synspunkter som har vært viktig for meg i utformingen av min masteroppgave.

Jeg finner at *Blekkspruten* er ei kompleks bildebok, som bidrar til å utfordre leseren ved å etterlate tomrom i både tekst og bilde, og dermed gir rom for tolkning og refleksjon. Den inneholder også flere viktige metaforer og symboler som kan bidra til å gi leserne ulike tolkninger av boka avhengig av tidligere opplevelser og erfaringer. Andre viktige elementer i *Blekkspruten* er farger, og bruk av dyr i verbaltekst og i illustrasjoner. Jeg finner at *Ikke tull med Småen* er en mer eksplisitt didaktisk bok, som forholder seg til fagkunnskap om seksuelle overgrep, i tillegg til at boka kommer med en brukerveiledning. *Ikke tull med Småen* er en mer direkte bok, og ut fra dette argumenterer jeg for at bildeboka legger til rette for å snakke om, og reflektere rundt, ulike tema i forbindelse med seksuelle overgrep.

Bildebøkene fremstiller altså temaet seksuelle overgrep på to veldig forskjellige måter, noe som har ført til at det ligger ulike didaktiske potensial i bøkene. *Blekkspruten* når barn og voksne på ulike nivå, og selve overgrepet er bare tilgjengelig for de som har vært utsatt for det. Den har som formål å få barn til å søke hjelp, til å fortelle og til å slippe å føle skyld. *Ikke tull med Småen* er derimot ment for å forebygge, samt lære barn om kropp og grenser.

Barn er på skolen dag etter dag og år etter år. Selv om det kan være vanskelig og krevende og snakke om tema som seksuelle overgrep i en skolesammenheng, er det likevel en viktig oppgave. En oppgave man som lærer må ta seriøst, da man har en viktig rolle hvor man kan bidra til å hjelpe, veilede og redde barn i vanskelige situasjoner.

Abstract

The primary purpose of this thesis is to shed light on a socially relevant, yet taboo topic, in hope of raising awareness and helping children in tough situations. I have chosen the children's books *Blekkspruten* by Gro Dahle and Svein Nyhus, and *Ikke tull med Småen* by Selja Maria Siggerud as subject of analysis for my thesis. By examining these works with a comparative perspective, I seek to understand how the theme of sexual assault is portrayed. Additionally, how the two separate depictions affect the picture book's didactic potential.

The analysis's performance is based on a theoretical basis consisting of the theory of child literature and subject matter, the picture book as a multimodal medium and important element in a picture book analysis. The theory is gathered from recognized literary- and picture book researchers who have contributed with various terminology and perspectives which have deemed vital in the thesis' outline.

I find that *Blekkspruten* is a complex picture book, which challenges the reader by leaving empty space in both text and picture, thus allowing interpretation and contemplation. It also includes several important metaphors and symbols, which summons the readers past experiences and further provokes interpretation. Other important elements in *Blekkspruten* are colors and the use of animals in both verbal text and illustrations. I find that *Ikke tull med Småen* is a more explicit didactic book, which relates more to professional knowledge about sexual assault in addition to it including a user guide. *Ikke tull med Småen* is a more direct book in which I argue that the picture book facilitates discourse of sexual assault.

The picture books highlight sexual assault in two quite separate ways, which has led to distinct didactic potential in the works. *Blekkspruten* reaches children and adults in different levels and the assault, is only caught by those who have experienced such trauma. It has a goal of encouraging children to seek help, to express and to lose the feeling of guilt. *Ikke tull med Småen* is on the other hand meant to prevent, in addition to educating children on the body and limits.

Children are at school, day after day, year after year. Even though it is strenuous to speak upon subjects of sexual assault in a school context, it is a key task. A task a teacher must take earnestly, due to their important role in helping, guiding, and saving children from a life of agony.

Forord

Det er med stor glede jeg presenterer denne masteroppgaven. Det har vært et spennende og lærerikt semester, fylt med både opp- og nedture. Først og fremst ønsker jeg å rette en stor takk til min veileder, Per Esben Svelstad, for hans støtte og veiledning gjennom hele prosessen. Jeg har nå kommet i mål, og leverer en masteroppgave som jeg er fornøyd med.

Jeg vil benytte anledningen til å rette en varm takk til alle som har vært med på å gjøre studietiden til en verdifull og minneverdig tid. Retter en ekstra varm takk til Madeleine og Emma. Studietiden hadde ikke vært den samme uten dere.

Avslutningsvis ønsker jeg å takke familie, venner og kjæreste for fine avbrekk, støtte og oppmuntring underveis.

- Silje Aune Sagen, mai 2024

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	5
<i>Bakgrunn for studien</i>	5
<i>Problemstilling</i>	5
<i>Studiens relevans</i>	5
<i>Tidligere forskning</i>	6
<i>De valgte bildebøkene</i>	7
Blekkspruten	8
Ikke tull med Småen.....	9
<i>Oppgavens struktur</i>	9
2. Teori - sentrale perspektiver og begreper	11
<i>Barnelitteratur og tematikk</i>	11
<i>Bildeboka – multimodalt medium</i>	13
<i>Elementer i en bildebokanalyse</i>	16
3. Analyse og tolkning	19
<i>Analyse av Blekkspruten</i>	19
Paratekst.....	19
Ikonoteksten	20
Fargebruk.....	20
Dyrene i <i>Blekkspruten</i>	25
Helt og åpen slutt	28
<i>Analyse av Ikke tull med Småen</i>	30
Paratekst.....	30
Ikonoteksten	30
Helt og lukket slutt	33
Dyrene i <i>Ikke tull med Småen</i>	33
God eller dårlig hemmelighet?	34
4. Drøfting og svar på problemstilling	36
<i>Likheter og forskjeller</i>	36
<i>Didaktisk potensial</i>	38
<i>Har bøker som dette en plass i klasserommet?</i>	40
5. Konklusjon	45
Litteraturliste	47

1. Innledning

Bakgrunn for studien

I løpet av mine snart fem år på lærerstudiet har jeg opparbeidet meg en interesse for bildebøker, og spesielt deres evne til å formidle vanskelig og tabubelagte tema. Da jeg skulle skrive fordypningsoppgave på mitt tredje år, jobbet jeg mye med bildeboken *Dragen* av Gro Dahle og Svein Nyhus. Jeg ble fascinert over hvordan de jobbet med samspillet mellom verbaltekst og bilde, for å formidle et vanskelig og tabubelagt tema. Dette var utgangspunktet mitt da jeg skulle velge bildebøker for min masteroppgave. Jeg visste at jeg ville undersøke og gå dypere inn i tabubelagte tema i bildebøker. Jeg begynte å se på andre bildebøker skrevet av Gro Dahle og Svein Nyhus og ble raskt oppmerksom på bildeboken *Blekkspruten*. I *Blekkspruten* formidler de temaet seksuelt overgrep mot barn. Dette ser jeg på som et av de vanskeligste og mest tabubelagte temaene det går an å skrive om, og valgte derfor dette som tema for min masteroppgave. Jeg tenkte ganske umiddelbart at jeg ikke bare ville analysere én bok, men at jeg ville finne enda en bok som omhandlet det samme temaet, men som var skrevet av en annen forfatter. Jeg dro på biblioteket og fikk anbefalt *Ikke tull med Småen* av Selja Maria Siggerud. Da jeg bladde igjennom boka, la jeg merke til at den presenterte temaet på en annerledes måte enn *Blekkspruten* og jeg tenkte at det kunne bli interessant å se disse to bildebøkene opp mot hverandre. Ved å analysere de to verkene opp mot hverandre, ønsker jeg å få en dypere innsikt i ulike tilnærminger til temaet seksuelle overgrep mot barn. I tillegg ønsker jeg å undersøke verdien som ligger i bildebøker som verktøy for å initiere dialog og refleksjon i undervisningssammenhenger. Ved å sammenligne verkene, kan jeg undersøke hvordan de ulike tilnærmingene påvirker leserens opplevelse, og formidlingen av temaet. Dette vil igjen bidra til en mer nyansert forståelse om bøker som dette egner seg, og bør tas i bruk i klasserommet eller ikke.

Problemstilling

Hvordan fremstilles seksuelt overgrep i bildebøkene *Blekkspruten* (2016) av Gro Dahle og Svein Nyhus og *Ikke tull med Småen* (2021) av Selja Maria Siggerud, og hvilken plass kan bøker som dette ha i klasserommet?

Studiens relevans

Mange opplever det, men få snakker om det! Jeg ser på denne studien som en mulighet til å rette lys mot et svært alvorlig, men også tabubelagt tema i dagens samfunn, nemlig seksuelle overgrep mot barn. «Hver dag blir barn utsatt for seksuelle overgrep i Norge. Mange overgrep blir aldri kjent» (Politiet, u.å.). Seksuelle overgrep mot barn er vanligere enn man kanskje tror, og det kan skje på alle arenaer der barn befinner seg; hjemme, på skolen, i barnehagen, på fritidsaktiviteter, på besøk hos familie eller venner og på nett (Redd barna, u.å.b). I tillegg blir seksuelle overgrep mot barn ofte utført av personer som barnet har tillit til (Redd barna, u.å.b). Dette er faktorer som gjør det vanskelig å oppdage at noen blir utsatt for vold og seksuelle overgrep.

Skolen som arena kan spille en sentral rolle både i å forebygge og avdekke vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt (Øverlien & Moen, 2016, s. 13). I Norge har vi skoleplikt, og nesten alle barn befinner seg på skolen dag ut og dag inn, år etter år (Øverlien & Moen, 2016, s. 13). Det er her man tilbringer store deler av livet sitt. Lærerne på skolen lærer å kjenne elevene sine godt, og tilegner seg en unik kjennskap

til, og kunnskap om deres liv og livssituasjon. Lærere er derfor i en sentral posisjon i forbindelse med forebygging og avdekking (Øverlien & Moen, 2016, s. 13). De kan både lære bort kunnskap, veilede og hjelpe, men da er det viktig at de har opparbeidet seg relevant kunnskap om temaet. I tillegg til at de har ulike metoder og ressurser til å tilnærme seg temaet på en måte som ikke skremmer og traumatiserer, men bevisstgjør og veileder.

Seksuelle overgrep er som nevnt et vanskelig og tabubelagt tema, og mange av de som opplever eller har opplevd overgrep, har aldri fortalt denne vonde hemmeligheten til noen (Redd Barna, u.å.b). Dette kan det være flere grunner til. Ifølge Redd Barna (u.å.a) har de fleste barn lite kunnskap om seksuelle overgrep og flere som blir utsatt kan tro at det er vanlig å oppleve det. De vet ikke hva seksuelle overgrep er eller at det er ulovlig. I tillegg er seksuelle overgrep sterkt knyttet til følelsene skyld og skam, de kan ha blitt truet og manipulert til å ikke fortelle det til noen, de vet ikke hvor eller hvordan de skal få hjelp, eller at de ønsker å beskytte den personen som har begått overgrepet. Det å holde en slik traume for seg selv, kan føre til flere psykiske helseplager. Konsekvenser som ofte også blir tatt med inn i voksenlivet, er plager som angst og depresjon og posttraumatisk stress (Redd barna, u.å.a). Det å bli utsatt for seksuelle overgrep som barn, kan altså påvirke og i verste fall ødelegge store deler av livet.

Jeg ser på denne studien som svært relevant i dagens samfunn. Mange barn faller under radaren og holder på vonde hemmeligheter i lang tid. Flere forteller det aldri til noen, av ulike grunner, noe som vil påvirke og ødelegge store deler av livet. Jeg mener at hvis det er en mulighet for at bøker som tar opp slike tema kan skape oppmerksomhet blant voksne, samt hjelpe lærere i skolen til å informere, hjelpe og veilede barn til å fortelle og søke hjelp, da er det verdt å forsøke.

Tidligere forskning

Jeg har valgt å analysere og forske på bildebøkene *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*. Bøkene ble utgitt i 2009 og 2021 og kan regnes som senmoderne norsk barnelitteratur, da dette er bøker som avspeiler en senmoderne barndom preget av individualisme og ansvar for eget liv (Ommundsen, 2010, s. 13). Ifølge Ommundsen (2010, s. 17) er den senmoderne norske barnelitteraturen et nærmest utforsket forskningsfelt. Interessen for feltet har imidlertid økt mye de siste årene, men «det er mye upløyd mark, og mye det burde vært forsket på» (Ommundsen, 2010, s. 17). Når det gjelder tidligere forskning på materialet jeg har tatt for meg i denne oppgaven, er det skrevet noen tidligere masteroppgaver om *Blekkspruten*, men *Ikke tull med Småen* ble utgitt så nylig at det foreløpig ikke finnes publisert forskning om bildeboken.

Ikke tull med Småen er som sagt en utforsket bildebok. Min masteroppgave kan virke som en igangsetter for forskningen på denne boka. Når det kommer til *Blekkspruten*, så finnes det flere masteroppgaver hvor bildeboka blir nevnt i forskjellige sammenhenger. Til tross for dette har det bare blitt gjort to litterære analyser av bildeboka – som jeg kan finne.

Den ene masteroppgaven er «*Den litterære samtalen om biletbok med seksuelle overgrep som tema*» skrevet av Elise Kristiane Mahle Einum (2021). Hun har problemstillingen: «Korleis kan norsklæraren skape ein litterær samtale med dei yngste elevane om biletbøker som handlar om seksuelle overgrep?». For å svare på denne

problemstillingen starter hun med å etablere et teorigrunnlag med fokus på barnelitteraturen og hvordan den har endra seg gjennom tiden, med fokus på tematikk. I tillegg går hun dypere inn i bildeboka som felt og ser på det multimodale aspektet, og da spesielt bruk av symboler og metaforer. Hun sier også noe om litterære samtaler og kobler dette mot ulike elementer i en bildebok. Etter å ha presentert teorien som oppgaven er forankret i, gjennomfører hun en litterær analyse av bildeboka *Blekkspruten* av Gro Dahle og Svein Nyhus, med fokus på metafor- og symbolbruk. Analysen fungerer som et grunnlag for å diskutere problemstillingen. I drøftingsdelen ser Einum på analysefunnene i lys av teori om litterære samtaler. Einum drøfter seg frem til at bildeboka kan gi rom for å snakke om vanskelige tema på en implisitt måte som ikke skremmer, ved å fokusere på metaforer og symboler i illustrasjoner og verbaltekst. Hun konkluderer med at det å bruke bildebøker som omhandler seksuelle overgrep i norskundervisningen, både kan være viktig og relevant, da man gjennom samtale vil kunne få økt kunnskap om kropp og grenser, som kan være forebyggende mot seksuelle overgrep senere i livet (Einum, 2021, s. 46 - 47).

Den masteroppgaven som har vært mest inspirerende og interessant for meg er «*Formidling av seksuelt overgrep i bildeboka Blekkspruten*» av Ida Rusten (2022), da hun har gjennomført en detaljert bildebokanalyse og tatt for seg flere av de samme elementene som jeg ser på som viktige. Hun har problemstillingen: «Hvordan blir overgrep formidlet gjennom verbale og visuelle virkemidler i bildeboka *Blekkspruten*?». For å svare på denne problemstillingen, har hun tatt utgangspunkt i det jeg ser på som relevant teori fra viktige forskere innen bildebokforskningen. Hun har blant annet sett på forskning og teori fra Maria Nikolajeva, Tone Birkeland, Ingeborg Mjør, Berit Bjørlo og Nina Goga. Dette er alle sentrale teoretikere og litteraturforskere som også har vært viktige i min masteroppgave. I teoridelen gis en god oversikt over bildeboka som multimodalt medium og viktige elementer i en bildebokanalyse. Rusten gjennomfører en bildebokanalyse av *Blekkspruten*, og legger vekt på tre nøkkeltegn, som hun mener er spesielt viktige i formidlingen av temaet. Disse nøkkeltegnene er farger, dyr, nøkkel og lås. Gjennom analyse og drøfting kommer Rusten frem til at bokas måte å formidle overgrep gjennom symboler og metaforer, både i verbaltekst og illustrasjoner, gjør at den kan treffe de barna det gjelder, men samtidig holde andre barn på trygg avstand (Rusten, 2022, s. 3). Rusten mener at *Blekkspruten* er ei bok med rom for ulike tolkninger og refleksjoner, og at den derfor egner seg som utgangspunkt for å samtale med barn og snakke om ulike tolkninger og erfaringer.

Selv om både jeg og Rusten gjør en litterær analyse av *Blekkspruten*, som vil inneholde flere av de samme elementene, vil det komme frem ulike tolkninger og perspektiver. Min masteroppgave vil derfor virke som en utvidelse av forskningen rundt *Blekkspruten*, samt bidra til flere og kanskje nye tolkninger av bildeboka. I tillegg bidrar min forskning til innblikk i hvordan et tema kan fremstilles på to ulike måter, hvordan dette påvirker bøkens didaktiske potensial og formål, samt plassere bøker med tabubelagt og vanskelig tematikk inn i klasserommet.

De valgte bildebøkene

I de følgende avsnittene vil jeg presentere de valgte bildebøkene, samt forfatterne og illustratørene bak de ulike bøkene. Jeg vil komme med et kort handlingsreferat, i tillegg til å si noe om både opphavet og formålet til de to bildebøkene.

Blekkspruten

Blekkspruten er ei bildebok som handler om incest og seksuelle overgrep mot barn. Boka handler om Gullet som bor sammen med foreldrene og storebroren sin. Gullet elsker å leke med storebroren sin, og sammenligner han med en ape og elefant, når de leker og har det morsomt sammen. En dag kommer han inn på rommet, men han er annerledes. Han er ikke lenger apen, eller elefanten. Nå er han blekkspruten. Blekkspruten omringer Gullet med sine kalde og klamme tentakler. Han får Gullet til å gjøre ting hun ikke har lyst til, som å ta av seg buksa. Når han er blekkspruten klarer ikke Gullet å gjøre noe, hun klarer ikke si ifra, for hun har ingen ord og ingen lyd. Blekkspruten spruter ut blekket sitt. «Blekket fyller munnen og halsen, er inne i hodet, inne i, utenfor, over, under, overalt» (oppslag 8). Han går ut av rommet igjen. Nå er ikke Gullet seg selv lenger. Foreldrene merker at Gullet ikke er som seg selv, og forsøker å spørre Gullet hva det er som plager henne, men «Hun bare sitter der, glitrer ikke, ler ikke, smiler ikke, hinker ikke, hopper ikke» (oppslag 10). Gullet har lyst til å fortelle om det som har skjedd, men hun er redd mamma tror alt er tull. Når mamma og Gullet er helt alene, bestemmer Gullet seg for å fortelle om hva som har skjedd, selv om hun er redd. Mamma tar tak i situasjonen og forsøker å «Fikse det som nesten ikke kan fikses» (oppslag 15). Det ser ut til at familien fortsatt bor sammen, men hva som skjer videre med broren og resten av familien er opp til tolkning.

Blekkspruten er skrevet og illustrert av ekteparet Gro Dahle og Svein Nyhus. De har sammen skapt mange allalderbøker som utforsker krevende, viktige og vonde temaer, blant annet *Blekkspruten* med incest og overgrep som tema. Bøkene deres har blitt tildelt en rekke priser, og flere titler står også på pensumlister ved flere universiteter og høgskoler (Skotheim, 2021). Ifølge Skotheim (2021) studerte Dahle egentlig til å bli psykolog, inntil hun hoppet av studiet. Hun fortsatte studiene på sin egen måte, gjennom visuelle og verbale fremstillinger i form av bildebøker. Dette kan vi se, da de fleste av bøkene hennes tematiserer psykologiske og tabubelagte temaer.

Da Gro Dahle først fikk spørsmål om å skrive om temaet incest, sa hun nei. Det var ikke før en stund senere, da hun fikk spørsmålet igjen, hun tenkte: «Ok da» (Lystrup, 2020). Dahle synes det var et vanskelig tema å skrive om. Hun hadde ingen ord om temaet, heller ingen tidligere fortellinger, i tillegg til at hun var redd for at det ble for vanskelig og for mye risiko (Lystrup, 2020). Til tross for dette ville hun virkelig prøve. Det var vanskelig å vite hvordan hun skulle fortelle uten å skremme, men allikevel bevisstgjøre. Hun forsøkte å finne ord, metaforer og språklige bilder for å konkretisere det usagte. Det løsnet for Dahle først da hun kom på at det kan illustreres med en blekksprut (Lystrup, 2020). Blekksprutmetaforen skaper et eventyr, som slipper noen inn, men ikke alle. Dahle poengterer i *samtiden* at «Når jeg skriver om vanskelige emner, vil jeg at de voksne skal forstå hva det handler om, men ikke alle barn – bare de barna det gjelder» (Lystrup, 2020). Selve overgrepet vil altså være utilgjengelig for de som ikke har opplevd det.

Flere av formuleringene som Gro Dahle har brukt i boka, er sitater fra barns egne beskrivelser (Lystrup, 2020). Dette tror jeg er svært hensiktsmessig da flere barn vil kjenne seg igjen i disse beskrivelsene, enn hvis det hadde vært skrevet ut fra et voksenperspektiv. Gro Dahle sier at en vanlig replikk som kommer fra barn, når hun har vært og lest høyt fra boken sine, blant annet når hun har lest fra *Blekkspruten*, er «Hvordan visste du om meg?» (Lystrup, 2020). Dette er med på å fremheve at det er barn der ute som sitter på vonde hemmeligheter, og som trenger å bli sett og hørt.

Blekkspruten er ei bildebok, som treffer barn og voksne på ulike nivå. Jeg tolker det som at dette er en bok som er ment å nå barn som har opplevd overgrep. Boka skal få barn som har opplevd overgrep og incest, til å forstå at de ikke er alene med følelsene sine, få barn til å søke hjelp, til å fortelle og til å slippe å føle skyld.

Ikke tull med Småen

Ikke tull med Småen er ei bildebok som handler om seksuelle overgrep. Boka handler om Småen, som er en liten kanin. En dag når Småen, mamma og pappa sitter ved middagsbordet, forteller foreldrene at de skal bort, men at Småen kan slappe av for Haren, en gammel venn av pappa, kommer for å passe på han. Når foreldrene er ute av huset begynner Haren å ta på Småen. Småen liker det ikke, men tør ikke si stopp. I etterkant av overgrepet får Småen beskjed om at «Dette er vår lille hemmelighet» (oppslag 5). Haren kommer med beskyldninger om at han ikke sa «Nei» og at dette er hans egen feil, for å skremme Småen fra å fortelle om hendelsen til foreldrene sine. Småen er lei seg og trist. Hva skal han gjøre nå? Plutselig dukker Eldar opp, den kloke elgen. Eldar forteller at man ikke skal holde på dårlige hemmeligheter, og at det er viktig å fortelle, fordi ingen får hjulpet om ingen vet. *Ikke tull med Småen* avslutter med at Småen forteller foreldrene sine om hendelsen. De tar han på alvor og Haren blir satt i fengsel.

Ikke tull med Småen er skrevet av Selja Maria Siggerud. Siggerud er utdannet lektor med tilleggsutdanning og videreutdanning innen spesialpedagogikk (Siggerud, 2021). Hun er veldig opptatt av å skrive bøker om vanskelige temaer, til hjelp for de aller minste barna. Selv sier hun at forebygging av vold og overgrep alltid har vært en hjertesak for henne (Løkås, 2022). Den som har illustrert boka er Morten Hornburg. Han jobber for det meste med illustrasjonsarbeid til magasiner og bøker, og ifølge Løkås (2022) ble Hornburg kjempebegeistret da han fikk presentert verbalteksten til *Ikke tull med Småen*.

Som nevnt over, har forebygging av vold og overgrep mot barn alltid vært en hjertesak for Siggerud. Da hennes egne barn var tre til fire år gamle, lette hun etter materiale innen dette temaet, da det er viktig å gi små barn begreper, og en forståelse for hva overgrep er, og hva som skjer når man blir utsatt for overgrep (Løkås, 2022). Ifølge Løkås (2022) fant hun ingenting som egnet seg for hennes små barn, og bestemte seg da for å skrive selv. Da barna hennes hadde om temaet overgrep i barnehagen, viste hun det hun hadde skrevet til en ansatt, som igjen viste den til en annen som kjente Hornburg (Løkås, 2022). Plutselig ble det en bok. En bildebok med et viktig budskap.

Ikke tull med Småen blir markedsført som tiltenkt målgruppen barn fra fire år og oppover, og henvender seg til barn og unge som ikke har opplevd overgrep. Jeg tolker det som at dette er en bok som er ment for å forebygge og vise små barn hva som er greit og ikke. I tillegg til å vise barn at det er viktig å fortelle om vonde hemmeligheter til trygge voksne, slik at man kan få hjelp.

Oppgavens struktur

Oppgaven er strukturert i seks ulike kapitler, med underliggende delkapitler. Innledningen markerer kapittel 1. I kapittel 2 presenteres sentrale teoretiske perspektiver og begreper som er fundamentet i denne masteroppgaven. Her utforsker jeg utviklingen av barnelitteraturen og hvordan innhold og tematikk har endret seg over tid. Jeg undersøker også bildeboka som et multimodalt medium og fokuserer på sentrale elementer i en

bildebokanalyse. Videre i kapittel 3, analyserer jeg de valgte bildebøkene på bakgrunn av det teoretiske grunnlaget som ble etablert i kapittel 2. Dette kapitlet er delt inn i analyse av *Blekkspruten* og analyse av *Ikke tull med Småen*, og tar for seg viktige elementer i fremstillingen av temaet i hver av bildebøkene. Oppgavens 4. kapittel er dedikert til drøfting og besvarelse av problemstillingen. Her drøfter jeg likheter og forskjeller ved de to bildebøkene i tillegg til at jeg drøfter bildebøkernes didaktiske potensial og diskuterer om de egner seg i en klasseromssammenheng. Det 5. og siste kapitlet er konklusjonen, hvor jeg oppsummerer oppgaven som helhet og trekker slutninger opp mot problemstillingen.

2. Teori - sentrale perspektiver og begreper

I dette kapittelet vil jeg presentere og forklare noen av de ulike begrepene og perspektivene som er relevante for meg, når jeg skal analysere bildebøkene *Blekkspruten* og *Ikke Tull Med Småen*, og hvilke grep som er gjort for å formidle et så vanskelig og tabu tema, som seksuelt overgrep og incest.

Barnelitteratur og tematikk

Barnelitteraturen har en lang tradisjon, som en del av samfunnets barneoppdragelse og, har ifølge Ommundsen (2010, s. 18) gitt innsikt i hvordan synet på barn og barndom har vært i den perioden den er skrevet i. Barnelitteraturen kan altså forstås som en avspeiling av virkeligheten (Johannessen, 2016, s. 39–40). Siden den norske barnelitteraturen oppsto i slutten av 1800-tallet, har den endret seg mye. Dette henger nøye sammen med etableringen av den norske barndommen og utviklingen som har foregått på alle plan i samfunnet (Ommundsen, 2010, s. 18). Den tidlige barnelitteraturen var hovedsakelig belærende, i tillegg til at den ofte hadde et etisk budskap. Nå «Nesten 200 år senere har barnelitteraturen utviklet seg til å bli en på mange måter grenseoverskridende litteratur, noe som ikke minst viser seg i den såkalte allalderlitteraturen» (Ommundsen, 2010, s. 19). Barn i dagens samfunn blir utsatt for individualistiske krav og valg hele tiden. De blir anerkjent som mennesker med en viss autonomi, noe som har endret seg gjennom tidene. Før bestemte mor og far alt. Nå får barna derimot nye valg å forholde seg til hele tiden. Barnelitteraturen har både åpnet seg for ny tematikk og større variasjon i uttrykksformene, og ifølge Traavik (2012, s. 11) blir mange av de temaene som før var sterkt tabubelagte, løftet frem og presentert i bildebøker for barn. Flere bildebøker retter blant annet oppmerksomheten mot eksistensielle vilkår og komplekse psykologiske forhold, hvor hovedpersonens indre konflikter i møte med vold, død og andre vanskelige tema åpenbares for leseren (Johannessen, 2016, s. 40). Dette kan være positivt i den forstand at barn kan kjenne seg igjen, de kan få bekreftelse på at de ikke er alene om å ha det slik, og kanskje en slik bok kan gi barnet styrke til å tørre og snakke med en voksen om det de har opplevd og/eller føler.

Det å skrive om vanskelig tematikk, som blant annet død, omsorgssvikt, sykdom, overgrep og vold, har blitt vanligere i norsk barnelitteratur, og i dagens samfunn er de norske bildebøkene kjent for å være både eksperimenterende og utfordrende (Johannessen, 2016, s. 40). Til tross for dette er det flere, og da spesielt voksne, som slår alarm når de leser bøker med slik tematikk. Ei bok som skapte sterke reaksjoner da den kom ut i 1973 var *Brødrene Løvehjertet*. Den skapte reaksjoner, da den omhandlet et noe uvanlig tema på denne tiden. Den gikk bort fra etablerte tradisjoner og forventninger. Da *Brødrene Løvehjertet* kom ut var det ikke vanlig å skrive om vanskelige og tabu tema, og mange voksne synes boka ble for brutal, da de leste denne boken som en fortelling om selvmord. De fleste barna leste derimot denne boken som en fortelling om vennskap, håp og mot (Birkeland et al., 2018, s. 30). Kritikken rundt bøker med denne typen tematikk var betydelig større før, men det er fortsatt mange som mener at det er enkelte tema barn bør skjermes fra (Birkeland et al., 2018, s. 30). Bildeboka *Sesam sesam* (2017) av Gro Dahle er et eksempel på ei nyere bok, som har fått kraftig kritikk. Denne boken kritiseres, da noen mener den er med på å normalisere porno. I tillegg synes nok flere voksne at koblingen mellom barn og porno er vanskelig, unaturlig og ubehagelig (Dybvik, 2017). I likhet med *Brødrene Løvehjertet* vil voksne og barn lese

og tolke denne boken på forskjellige måter, alt etter hvilke erfaringer og opplevelser de tar med seg inn i lesingen.

Det flere kanskje ikke er klar over, er at mange bildebøker går under det man kaller for allalderlitteratur. Dette gjelder også for *Brødrene Løvehjertet* og *Sesam sesam*. Det finnes flere definisjoner på dette begrepet, men jeg tar utgangspunkt i definisjonen til Åse Marie Ommundsen, som er at «Allalderlitteratur er litteratur som henvender seg til både en barneleser og en voksenleser samtidig, og ikke til den ene på bekostning av den andre» (Ommundsen, 2010, s. 66). Ifølge denne definisjonen, må litteratur som er allalderlitteratur ha en dual address, altså at det er innskrevet leserposisjoner til både voksne og barn i tekstene (Ommundsen, 2010, s. 67). Ifølge Birkeland et al. (2018, s. 20) består tekster ofte av flere lag, som henvender seg til, og blir møtt av ulike lesere. Hvilke nivå man som leser blir møtt av, og hvilken leserposisjon man tar, er avhengig av flere ting, blant annet tidligere opplevelser og livserfaring. Man leser, tolker og forstår tekst og bilde ulikt ut fra hvilke erfaringer man tar med seg inn i lesesituasjonen. Dette er noe som går igjen når det kommer til alvorlig og tabubelagt tematikk. En voksen leser vil lett kunne identifisere det temaet som kommer frem i en bok, enten det er overgrep eller død, og vil kanskje synes at dette er for tungt og vanskelig for et barn å lese om (Birkeland et al., 2018, s. 31). Men for et barn vil lesingen ofte ligge tettere på motivet i boka (Birkeland et al., 2018, s. 31). Altså tettere på det som faktisk skjer.

Sårbarhet knyttet til litteratur er et stort felt med mange teoretiske posisjoner. Dette henger sammen med at fortellinger som tar for seg det sårbare og utsatte barnet, har hatt en framtrædende plass i skjønnlitteraturen for barn og voksne, helt siden barnelitteraturen begynte å vokse fram som en egen kategori (Dancus et al., 2021, s. 10). Ifølge Dancus et al. (2021, s. 10) er ikke sårbarhet noe som er iboende i enkelte tekster, men alle tekster vil kunne leses ut fra et sårbarhetsperspektiv. Hvordan vi som lesere tolker en tekst, vil være avhengig av tilnærmingen vi har til den. Det vil i stor grad påvirke om vi tolker en tekst som handlende om sårbarhet som tema, eller om den vekker følelsen av sårbarhet i oss som lesere (Dancus et al., 2021, s. 10). «Hva som gjør noe til en «sårbarhetstekst», vil med andre ord delvis ligge i leserens perspektiv» (Dancus et al., 2021, s. 10), og vil bli påvirket av leserens tidligere opplevelser og erfaringer. Selv om sårbarhetsperspektivet ikke er noe som er iboende i enkelte tekster, er det selvfølgelig noen tekster hvor dette perspektivet er mer fremtrædende.

Litteratur, og da spesielt bildebøker, kan være et godt utgangspunkt for å sette i gang gode, reflekterende samtaler, om sårbarhet. Ifølge Dancus et al. (2021, s. 11) kan litteraturen være med på å gi oss et språk for å snakke om våre egne og andres sårbarhet, som igjen vil være med på å øke vår evne til å respondere på en sårbarhet, som vi møter i litteratur og i hverdagslivet, heller enn å la være. Litteraturforsker Jean-Michel Ganteau hevder at det er spesielt to grunner til at litteraturen egner seg godt til å formidle spørsmål om sårbarhet (Dancus et al., 2021, s. 15). Han fremhever først og fremst litteraturens evne til å kaste lys over den samfunnsmessige konteksten, ved å skildre spesifikke historier (Dancus et al., 2021, s. 15). Litteraturen kan på denne måten bli et verktøy for å forstå oss selv og miljøet rundt oss, gjennom virkelighetsnære historier. For det andre viser Ganteau hvordan litteraturen løfter sårbarheten fram, med fokus på å bedre de sårbare posisjon (Dancus et al., 2021, s. 15). På denne måten kan litteratur ses på som et verktøy for å hjelpe, veilede og gi gjenkjennelse til sårbare lesere.

De fleste forskere peker på viktigheten av innlevelse, muligheten litteratur gir for utvikling av empati og medfølelse, samt de litterære samtalenes potensial når det kommer til danning av barn og unge (Dancus et al., 2021, s. 115). Det er derimot få forskere som peker på risikoen det medfører å engasjere seg i litteratur som tematiserer vanskelig og tabubelagt tematikk (Dancus et al., 2021, s. 116). Sårbarhet er noe alle mennesker har til felles, da alle mennesker er født i en kropp som trenger pleie i form av næring, søvn og nærhet (Dancus et al., 2021, s. 12). Til tross for dette er sårbarhet et komplekst tema, og flere forskere ønsker å få frem nettopp denne kompleksiteten (Dancus et al., 2021, s. 11). Sårbarhet kan ses på som noe negativt, da det kan være knyttet til risiko på flere ulike nivåer. Men det kan også ha positive uttrykksformer, ved at den muliggjør verdier som fellesskap, kjærlighet og omsorg (Dancus et al., 2021, s. 12). Sårbarhet knytter mennesker i et tettere fellesskap, og kan ses på som en ressurs. Ifølge Gilson er all læring avhengig av «epistemisk» sårbarhet, som handler om evnen til å sette seg inn i og lære av fremmede, og ukomfortable situasjoner (Dancus et al., 2021, s. 13). Det å være bevisst sårbarhetens kompleksitet kan være en stor fordel i formidlingen av et så sårbart tema som seksuelle overgrep. Det kan bidra til en bedre forståelse av hvor vanskelig, men og fordelaktig, det kan være å samtale om slike tema. Jeg tar med meg disse perspektivene videre i mine egne betraktninger og drøfting rundt formidling av tematikken.

Bildeboka – multimodalt medium

Bjørlo og Goga (2020, s. 64) definerer bildeboka som ei bok med minst ett bilde på hvert oppslag, der samspillet mellom verbale og visuelle uttrykksmåter er av stor betydning. Nikolajeva (2000, s. 11) beskriver også bildeboka som en unik kunstform, som bruker en kombinasjon av de to kommunikasjonsnivåene, som innebærer det verbale og det visuelle. Dette tyder på at samspillet mellom verbaltekst og bilde i en bildebok er svært sentralt. Bildeboka i seg selv er ikke en egen sjanger, men en multimodal tekstform som kommuniserer gjennom bruk av flere ulike modaliteter (Birkeland et al., 2018, s. 98). Maagerø og Tønnesen forklarer modalitet som en måte å skape mening på (2014, s. 24). Birkeland et al. (2018, s. 98) legger også vekt på modalitetene bilde og verbaltekst, men nevner også at lyd kan være en modalitet i tilfeller som innebærer å lytte til en stemme, altså høytlesing. Lyd vil være en modalitet da den som leser vil ha mulighet til å påvirke barnet sin opplevelse av innholdet.

Når vi leser ei bildebok må vi se på alle modalitetene sammen som en helhet. Leser vi boka selv må vi bearbeide samspillet mellom ord og bilde, og hvis boka blir lest høyt må vi bearbeide ord, bilde og lyd. Ord og bilde er de mest sentrale modalitetene i ei bildebok, og representerer forskjellige måter å formidle mening på. De ulike modalitetene har ulike muligheter og begrensninger, affordans, når det kommer til å formidle mening (Bjørlo & Goga, 2020, s. 66). Vi skal nå se nærmere på de ulike modalitetene og deres affordans.

Verbalteksten i ei bok har flere styrker. Ved å bruke ord har man blant annet mulighet til å presisere navn og siteringer. I tillegg egner verbalteksten seg godt til formidling og organisering av ulike hendelser i tid, og den gir også muligheten til å forklare handlingens motiv, årsaker og konsekvenser på en presis og logisk måte (Birkeland et al., 2018, s. 115). Ifølge Birkeland et al. (2018, s. 115) er verbalteksten også viktig for å skape betydning for leseren og gir en ekstra dimensjon i form av å fremstille tanker, beskrive følelser og bidra til viktige personskildringer. Et viktig aspekt ved verbalteksten

er altså at den åpner opp teksten og formidler sanseinntrykk som ikke er tilgjengelige gjennom synssansen (Birkeland et al., 2018, s. 115). Verbalteksten kan altså beskrive sanseinntrykk som lukt, lyd og smak.

Verbalteksten kan opptre på ulike måter, og det er ikke uvanlig at tekster for barn er fulle av rim og rytme. Barn møter tidlig det poetiske språket i ulike sanger, dikt og leker. Det er heller ikke uvanlig at rim og rytme blir brukt i litteratur for barn. Det finnes ulike typer rim. Noen typer er enderim, innrim, midt-rim og bokstavrim, men enderimet er en av de viktigste formene for rim i barnelyrikken (Birkeland et al., 2018, s. 130). I enderim kommer rimet på slutten av ei verselinje og enderimet er ofte med på å danne et fast og bundet rimmønster. Det som skjer da er at den som leser teksten høyt, faller inn i en fast rytme. Fundamentalt for all rytme er gjentakelse og variasjon (Janss & Refsum, 2010, s. 48). Når en tekst inneholder en regelmessig veksling mellom tunge og lette stavelser, vil leseren falle inn i en rytme (Janss & Refsum, 2010, s. 49). Dette kan være en fordel hvis det er ei bok som handler om vanskelige og kontroversielle tema, der den som leser kan ha lyst til å hoppe over enkelte deler av teksten. Rytmen som oppstår ved bruk av rim, oppfordrer leseren til å fortsette å lese, uten å hoppe over det som er ubehagelig. Rim og rytme kan gjøre det enklere for den som skal lese og holde seg til teksten, også i de vanskelige partiene av fortellingen. I tillegg kan rim og rytme være med på å forsterke det budskapet som skal formidles, blant annet ved å bestemme hvor trykket skal ligge.

Den andre modaliteten som er svært viktig i ei bildebok er bildet, eller illustrasjonen. Styrken til bildet ligger i det å gjengi visuelle fenomen, og det er ingenting som kan vise noe mer presist enn hva et bilde kan (Birkeland et al., 2018, s. 115). Et bilde vil kunne vise hvordan en person eller et miljø ser ut raskt og presist. Den som formidler det visuelle uttrykket i en bok, altså illustratøren, har mange ulike virkemidler som kan brukes for å påvirke leseren og dens opplevelse av fortellingen, for eksempel gjennom valg av bildeutsnitt, perspektiv og farger.

Bildeutsnitt handler ifølge Birkeland et al. (2018, s. 116) om hvor tett på motivet illustratøren skal gå. Skal illustratøren velge et oversiktsbilde eller et nærbilde? Dette er avhengig av hva illustratøren ønsker å formidle til leseren. I bildeboka er det vanlig å starte tett på karakter og hendelser, slik at kroppsspråk og mimikk blir tydelig (Birkeland et al., 2018, s. 116). Da brukes gjerne totalbilde eller halvtotal. Dette er bildeutsnitt som vil gi noe oversikt over stedet der handlingen foregår, men karakteren eller hovedmotivet er i fokus. Vil illustratøren enda tettere på karakteren kan han bruke halv nære, nære eller ultranære bildeutsnitt. Bildeutsnitt handler ifølge Birkeland et al. (2018, s. 116) om å velge, og om å velge bort. Illustratøren må bestemme seg for hva bilde skal informere, for så å velge bildeutsnittet som passer best til formålet. Bruker man bildeutsnittene riktig og på en formålstjenlig måte, vil det kunne understreke følelser og forsterke spenning, eller tilføre intimitet eller distanse til et motiv (Birkeland et al., 2018, s. 116). Hvilket perspektiv illustratøren velger, vil også påvirke oss som lesere. Ulike perspektiv vil kan møte på er normalvinkling, fugleperspektiv, froskeperspektiv og verdiperspektiv (Birkeland et al., 2018, s. 116). Normalvinkling er et perspektiv der vi ser rett fram. Dette er det mest brukte perspektivet. Fugleperspektiv, også kalt overvinkling, skaper overblikk og avstand, og kan brukes for å kommunisere makt og autoritet (Birkeland et al., 2018, s. 116). Froskeperspektivet, også kalt undervinkling, blir brukt til å formidle avmakt og underlegenhet (Birkeland et al., 2018, s. 116). Det siste perspektivet er verdiperspektivet, og handler om at illustratøren opphever vanlige regler for proposisjoner, og personer og gjenstander kan bli presentert i urealistiske størrelser for å

understreke og framheve noe (Birkeland et al., 2018, s. 116). Gjennom valg av perspektiv vil illustratøren kunne aktivere sympatiene eller antipatiene til leseren (Birkeland et al., 2018, s. 116). Perspektivet som brukes vil altså kunne påvirke vår oppfatning av en karakter.

Farger er, som nevnt over, også et viktig virkemiddel som de fleste illustratører benytter seg av. Farger kan, på lik linje med verbaltekst og illustrasjoner, ses på som en modalitet, da farge er med på å skape mening. Det er opp til illustratøren om han bruker farger for å skape mening gjennom å gi fargene en symbolsk betydning eller ikke, men muligheten er der. «Gjennom mening som gis til ulike farger i en kultur, kan farger bidra til stemning og atmosfære i alt fra et maleri til et rom» (Maagerø & Tønnessen, 2014, s. 33). Hvilke farger en illustratør bruker, og på hvilken måte han bruker dem, kan ha mye å si for det som blir kommunisert til leseren og hvordan leseren tolker det som blir formidlet. Farger kan ha en sterk symbolsk og komposisjonell funksjon i illustrasjoner. De kan tilføre noe mer og gi en tilleggs mening til komposisjonen. Ifølge Traavik (2012, s. 176–177) opplever vi for eksempel et svart – hvitt bilde annerledes enn et bilde som har farger. Når vi studerer en illustrasjon vil vi alltid se fargene i sammenheng med motivet i bildet, men hvordan vi tolker fargenes meningsinnhold vil kunne variere ut fra kulturell bakgrunn (Traavik, 2012, s. 177). I tillegg til hvilken farge som brukes i bildet, vil også kontrastering og fargens metthet ha en meningsbærende funksjon i formidlingen av tematikk (Traavik, 2012, s. 177). Lette, lyse farger, som for eksempel pastellfarger, kan ofte brukes til å gi en lett og munter stemning. Farger som er veldig konsentrerte og mettende, vil på den andre siden egne seg til å gi en mystisk og dramatisk stemning. Det ligger store muligheter i bruk av farger når det kommer til formidling av tema.

Samspillet mellom modalitetene verbaltekst, bilde og farger i en bok vil variere fra forfatter og illustratør, da de jobber på ulike måter, og legger vekt på forskjellige elementer. I følge Nikolajeva (2000, s. 89) er de fleste av de beste og mest velkjente bildebøkene laget av kun én person. Én person har altså stått for det verbale innholdet og illustrasjonene. Det er også mange gode bildebøker som er skrevet av en forfatter og illustrert av en illustratør, men i slike tilfeller vil man anta at bildeboken er et produkt av et tett og godt samarbeid der tekst og bilde tilpasses hverandre. Trolig skjer dette i et samarbeid der visuelle- og verbale uttrykksmåter skapes parallelt (Nikolajeva, 2000, s. 89). I følge Nikolajeva (2000, s. 89) skjer det ofte, spesielt i USA, at en forfatter skriver en tekst, og teksten blir sendt til et forlag, som bestiller illustratør. Tekstforfatteren har da ingen mulighet til å si noe, eller påvirke de visuelle løsningene. Alt tekstforfatteren ønsker skal komme frem i boken, må stå i verbalteksten. «Det innebær i princip att texten an läsas och uppfattas oberoende av illustrationer, att illustratören inte har någon större frihet i sina bildmässiga lösningar, och att resultatet egentligen inte är någon bilderbok, utan en illustrerad berättelse» (Nikolajeva, 2000, s. 90). Dette kan tyde på at en bildebok som er skrevet av to uavhengige personer, ikke inneholder den samme kompleksiteten som en bildebok skrevet og illustrert av en person eller et godt team. Både forfatter og illustratør mister mye av sin lekenhet og frihet, som kan føre til færre tomrom og åpne veier. Altså en mindre kompleks tekst.

Ifølge Ommundsen og Garmann (2017, s. 121) vekker de Nordiske allalderbildebøkene oppsikt på grunn av at de ofte er utfordrende, både når det gjelder form og innhold. I en norsk kontekst kan vi finne både økonomiske, historiske og ideologiske årsaker til fenomenet utfordrende bildebøker. Det som derimot er særegent for Norge, er at vi har verdens beste økonomiske støtteordninger for å opprettholde en nasjonal litteratur for

barn, gjennom den unike, norske innkjøpsordningen og bildebokstøtten (Ommundsen & Garmann, 2017, s. 121). «Tilskuddsordningen for litteraturproduksjon skal bidra til at litteratur på norsk i utvalgte kategorier blir gitt ut, har høy kvalitet og gir en større bredde i norsk litteratur og offentlighet» (Kulturdirektoratet, u.å.). Disse ordningene bidrar til at man i Norge har muligheten til å ta mer kunstnerisk risiko, da man i motsetning til USA, ikke er avhengig av å selge.

Elementer i en bildebokanalyse

Ifølge Bjørlo og Goga (2020, s. 63) er bildebokanalyse en metodisk prosess som forutsetter et fagspesifikt begrepsapparat. Nå skal jeg presentere noen begrep som er sentrale i min bildebokanalyse.

Når man skal ta for seg en ny bok, kan det være hensiktsmessig å starte og analysere omslagsillustrasjonene, tittel, innsideperm og format. Dette kalles for paratekst, og er materiale som omgir og rammer inn boka (Birkeland et al., 2018, s. 109). «Paratekst er en samlebetegnelse for det vi kan kalle innpakningen av ei bok» (Bjørlo & Goga, 2020, s. 67). Paratekstbegrepet ble introdusert av litteraturteoretikeren Gérard Genette, og består av to hovedkomponenter. Bjørlo og Goga (2020, s. 67) omtaler disse komponentene som peritekster og epitekster. Peritekster brukes om de elementene innenfor bokas fysiske rammer, mens epitekster omhandler elementer utenfor det fysiske verket. Det er peritekstene som er mest relevante for analytisk arbeid med litteratur, og derfor også relevant for denne oppgaven. Paratekstenes hovedoppgave er å skape interesse hos leseren, sette i gang tankene våre og gjøre oss positivt interessert i boka. Fange vår oppmerksomhet. Paratekstene kan gi informasjon som kan være nyttig i forkant av leseprosessen, i tillegg til å gi innsikt og utvide leseopplevelsen. Paratekstene forbereder, presenterer og kommenterer innholdet i boka (Birkeland et al., 2018, s. 109), i tillegg til å skape en helhetlig opplevelse. En som har sett på, og satt seg inn i alt av paratekster, vil ha andre forventninger til boka enn hva en person som ikke har sett på paratekstene vil ha. For eksempel en voksen som skal lese boka for et barn, vil ha andre forventninger til boka, enn et barn som ikke er lesedyktig. Barn vil ha ulike forventninger og opplevelser av boka, ut fra deres tidligere opplevelser og erfaringer. I noen tilfeller vil det også være informasjon i paratekstene, som er ment for voksenleseren og ikke barneleseren.

Det som skiller bildeboka fra andre litterære fremstillingsmåter er samspillet mellom tekst og bilde, altså det som kalles ikonoteksten (Ommundsen, 2010, s. 22). Dette begrepet ble lansert av litteraturforskeren Kristin Hallberg, og betegner ifølge Nikolajeva (2000, s. 15). syntesen av ord og bilder som hver bildebok består av. Ikonoteksten er noe mer enn summen av verbaltekst og bilde, alt etter hvordan forfatter og illustratør utnytter bildebokmediets muligheter. «Ikonoteksten åpner for muligheter og tvetydighet på en annen måte enn narrasjoner fortalt ved hjelp av kun ett tegnsystem» (Ommundsen, 2010, s. 22). Samspillet mellom verbaltekst og bilde kan fungere på flere ulike måter, alt etter hva forfatter og illustratør bestemmer. Det er vanlig å dele ikonoteksten inn i fem undergrupper: den symmetriske, den utfyllende, den utvidende, den kontrapunktiske og den motstridende bildeboken (Nikolajeva, 2000, s. 22). I den symmetriske bildeboken forteller tekst og bilde det samme, og det oppstår redundans. I den utfyllende vil bilde og tekst fylle ut hverandres åpninger. Bildene vil støtte opp under teksten, og gi tilleggsinformasjon som kan hjelpe leseren med å fylle de tomme plassene (Ommundsen, 2010, s. 22). I den utvidende bildeboken vil ord og bilder utvide, og være

gjensidig avhengige av hverandre. Bildene forsterker og støtter ordene, og kan bidra til å utfordre leseren, gi rom til refleksjon, og til å tenke videre. De bidrar til refleksjon gjennom å etterlate noen tomrom (Nikolajeva, 2000, s. 22). Dette med tomrom skal vi se nærmere på i neste avsnitt. Den fjerde undergruppen er den kontrapunktiske bildeboken. Her vil ord og bilde utfordre eller motsi hverandre. De stiller spørsmål ved hverandre på en spennende og kreativ måte (Nikolajeva, 2000, s. 22). Den siste undergruppen er den motstridende eller ambivalente bildeboken. Ord og bilde forteller forskjellige historier, uavhengig av hverandre. Ord og bilde samsvarer altså ikke, noe som skaper forvirring og usikkerhet (Nikolajeva, 2000, s. 22). Hvordan samspillet mellom ord og bilde er i en bildebok, vil ha mye å si for hvordan man som leser opplever og forstår boka, og de fleste av de moderne bildebøkene kombinerer flere av de ulike undergruppene vi nå har sett på.

Det første man legger merke til når man åpner et bildebokoppslag, er bildet. Bildet gir leseren visuelle impulser, og etter hvert som vi leser den verbale teksten, vandrer blikket mot de elementene verbalteksten referer til. Vi kan også oppdage elementer som ikke blir nevnt i verbalteksten, eller vi kan oppleve at noe som blir nevnt i verbalteksten ikke finnes i bildet. Dette er avhengig av hvilket samspill mellom verbaltekst og bilde, forfatter og illustratør legger opp til, altså hvilken undergruppe av ikonoteksten de benytter seg av. «Når leseren møter på utelatelser eller åpninger ('blanks') i teksten, må hun selv fylle dem ut med sin egen livserfaring, eller tåle å leve med usikkerheten i det ubestemte» (Ommundsen, 2010, s. 32). I tekster med tomme rom og åpninger, kreves det noe av leseren. Det krever at vi som lesere hele tiden må ta valg, og på den måten er vi alltid til stede i fortellingen. Vi må være aktive lesere. Tradisjonell barnelitteratur har for det meste vært lukket, alle åpninger er lukket og alle stier merket. Moderne barnelitteratur er derimot mer åpen, og er minst like kompleks og variert, med dybde og lag på lag struktur som litteratur for voksne (Ommundsen, 2010, s. 33). Dette gjelder også for bildebøker.

Ifølge Maria Nikolajeva (2000, s. 55). har det blitt svært populært å bruke antropomorfe dyr i barnebøker, og spesielt i bildebøker. Antropomorfe dyr er dyr som har menneskelige egenskaper, dyr som bor i hus, bruker klær og generelt oppfører seg som mennesker. Det kan være flere grunner til at man som forfatter og illustratør velger å legge historien og dens karakterer til dyr. Det kan være den enkle grunnen at det appellerer til barn. Barn er glad i dyr, det er morsomt med dyr som har menneskelige egenskaper, i tillegg til at det er gjenkjennelig. Men det kan også være en nøye gjennomtenkt strategi. Det er flere estetiske fordeler med å bruke dyr i bildebøker, spesielt hvis det er et vanskelig og tabubelagt tema som skal formidles. Dette er på grunn av at det kan være lettere å lese om et vanskelig og følsomt tema hvis hovedpersonen og/eller andre karakterer i boka er dyr, enn hvis de hadde vært mennesker. Nikolajeva (2000, s. 56) sier at dyreformen er med på å skape en avstand, samt hjelpe leseren til å absorbere den situasjonen som blir formidlet uten å få følelsen av at det blir for nært og truende. Det kan altså være enklere for barn å møte vanskelig og tabubelagt tematikk gjennom dyr, da det skapes en følelsmessig avstand for leseren. I tillegg til at det skapes en avstand, vil bruken av antropomorfe dyr bidra til å sette tematikken i fokus. Når man legger en historie til dyr, kan man unngå flere spørsmål som mest sannsynlig hadde dukket opp, hvis historien hadde vært lagt til mennesker (Nikolajeva, 2000, s. 56). Ved å legge historien til antropomorfe dyr, vil man kunne unngå spørsmål om blant annet alder, kjønn, kropp og utseende. Dette mener jeg er viktig i formidlingen av dette temaet, da slike detaljer ikke er viktige. Det som er viktig er hendelsen, og hvordan det skal håndteres og løses.

Vi har nå sett på antropomorfe dyr i barnelitteratur, men vi kan også møte dyr gjennom maskering og overdrivelse ved bruk av metaforer. Dette kan vi møte på både gjennom språk og poetiske bilder, men også i illustrasjonene. En metafor er en sammenligning uten bruk av sammenligningsord, og innebærer å overføre et ord eller uttrykk fra den opprinnelige konteksten til en ny, gjennom en underforstått likhet (Birkeland et al., 2018, s. 134). I likhet med bruk av antropomorfe dyr, vil bruk av metaforer også skape en distanse til temaet. I tillegg vil bruk av metaforer fungere som en fin måte for å konkretisere det som blir for vanskelig å si direkte.

Utfordrende bildebøker er åpne multimodale tekster som inviterer leseren til å tenke, utforske og tolke samspillet mellom de ulike modalitetene, i tillegg til å fremme lesing mellom linjene, da utfordrende bildebøker ofte inneholder nøye formulerte verbaltekster og illustrasjoner fylt med lesehemmeligheter (Ommundsen et al., 2021, s. 8). Videre i oppgaven skal vi ta et dypdykk inn i to bildebøker som klassifiseres som utfordrende, for å se hvilke lesehemmeligheter som skjuler seg.

3. Analyse og tolkning

Jeg skal nå foreta en analyse av hver av de to bildebøkene. Bøkene vil bli analysert med utgangspunkt i de elementene jeg mener er viktigst for hver enkelt bok, når det kommer til formidlingen av et så vanskelig tema som seksuelt overgrep. Bøkene vil på grunn av dette ikke nødvendigvis bli analysert ut fra de samme hovedpunktene. Analysene vil også bli av ulik lengde. Dette er på grunn av at *Blekkspruten* er en kompleks bildebok, som krever mye tolkning og refleksjon, mens *Ikke tull med Småen* er en mindre kompleks og mer direkte bildebok, som krever mindre tolkning.

Analyse av *Blekkspruten*

Paratekst

Det første jeg la merke til da jeg så denne boken, var formatet. Hvilket format en bok har, kan være med på å gi signal om mottakergruppe og hvilken type bok dette er (Traavik, 2012, s. 170). Boken er stor, nesten kvadratisk. På grunn av bokens størrelse, form og bokryggens farge, som er lysende gul, vil boken være et blikkfang i bokhyllen. Bøker av slik form og størrelse vil ofte være appellerende til mindre barn. *Blekkspruten* utnytter paratekstene til å gi boka et mystisk, usikkert og utrygt uttrykk, som også kan være med på å skape nysgjerrighet hos potensielle lesere. Paratekstene har hermeneutiske funksjoner, ved at de er med på å skape forventninger og gi leseren en førforståelse av teksten. I tillegg hjelper parateksten oss med å etablere ulike forventninger om karakterer, sted og handling.

Omslaget er dekket i en dus og kald blåfarge, og ryggen i en lysende gulfarge. På forsiden er det en illustrasjon av en stor svart flekk mot den blå bakgrunnen som dominerer. Dette ga meg assosiasjoner til blekk i vann. Tittelen er trykt med store, gule blokkbokstaver, i den samme lysende gulfargen som bokryggen. Tittelen har en noe naiv utforming. Jeg vil ikke si at tittelen er det viktigste i omslaget, men koblingen mellom illustrasjonen og tittelen er med på å forsterke de assosiasjonene jeg fikk. Nettopp at den svarte flekken er blekket fra en blekksprut som sprer seg i vannet. Verbaltekst og bilde utvider hverandre. Tittelen sier altså ikke så mye om hva boka handler om, eller hva som kommer til å skje, men den gir rom for tolkning.

På omslagets bakside, er det mer informasjon å hente. Baksiden domineres av illustrasjonen av en stor blekksprut med svarte konturer og lange tentakler. Blekkspruten har runde og skumle øyne, og blikket er tomt. Ved siden av den store, skumle blekkspruten, sitter det en liten gul jente. Hun sitter sammenkrøllet og holder armene beskyttende rundt kroppen. Hun sitter med ryggen til, men med ansiktet vendt mot leseren. Hun har et uskyldig og redd blikk. Illustratøren skaper en visuell kontakt til leseren ved å la karakteren i boka rette seg mot leseren, i stedet for å rette seg mot andre fiktive karakterer i boka (Birkeland et al., 2018, s. 117). Blekkspruten holder den ene tentakelen over jenta, og på grunn av størrelsesforholdet mellom blekkspruten og jenta, får leseren et inntrykk av at blekkspruten har en slags makt over henne. Illustratøren bruker det som kalles for verdiperspektiv, og fremstiller blekkspruten som uvanlig stor i forhold til jenta. Perspektivet er med på å understreke et problematisk maktforhold (Birkeland et al., 2018, s. 116), i tillegg til å aktivere sympatiene og antipatiene til leseren.

Baksideillustrasjonen er stilisert og inneholder lite detaljer. Det skapes et tomrom som gir leseren mer rom til forestilling og refleksjon rundt det lille vi ser i illustrasjonen. Under illustrasjonen er det en kort tekst, i en gul farge: «Apen vil leke blekksprut. Det vil ikke Gullet». Videre i et enda mindre format, står det «Blekkspruten er en bildebok om overgrep mot barn». Gjennom paratekstene, og da spesielt gjennom baksideteksten, får leseren eksplisitt vite hva denne boken handler om, nemlig overgrep mot barn. Denne teksten er nok i hovedsak rettet mot den voksne medleseren og ikke barnet. Det at forfatteren har skrevet dette på baksiden av boken, tyder på at boken har en dobbel adressat. Forfatteren har skrevet inn leserposisjoner til både voksne og barn, der noe er ment å nå barneleseren, og noe er ment for å kun nå voksenleseren. Barn og voksne vil på denne måten ha ulike forventninger og opplevelser av boka, ut fra deres forventninger, tidligere opplevelser og erfaringer.

Forsatsbladet har omtrent den samme fargen som bokstavene i tittelen på omslagets forside, og den lille jenta på omslagets bakside. Ser vi på tittelbladet, er venstre side gul, og blir en fortsettelse fra forsatsbladet. Høyre side er hvit, med tittelen *Blekkspruten*, i små, svarte bokstaver, og med en nøkkel tett inntil tittelen. Dette gir grunn til å tro at nøkkelen har en viktig rolle og funksjon i boka. Vi møter blekkspruten fra omslaget igjen på andre tittelside. Blekkspruten er stor og brer seg over to sider. Den strekker seg mot det som ligner på en underbukse, som virker som et frampek på hva som vil skje videre i boka. Vi møter flere illustrasjoner av blekkspruten i bokens paratekster. Det at blekkspruten er tittelen, samt et hovedmotiv, tyder på at den har en stor rolle i boka. Paratekstene gir oss noen tanker og forventninger om hva boken skal handle om.

Ikonoteksten

Det første jeg legger merke til når jeg blar opp på første bildebokoppslag, er illustrasjonen. Blikket blir dratt mot illustrasjonen, da den består av mange spennende detaljer og elementer. Når jeg leser verbalteksten, blir fokuset mitt ledet mot enkelte elementer i illustrasjonen. Når jeg går igjennom oppslag for oppslag, og ser både på verbaltekst og illustrasjon, ser jeg fort at *Blekkspruten* er en utvidende bildebok. Verbaltekst og bilde utvider hverandre. Denne utvidelsen ligger blant annet i at verbalteksten har intern fokaliserings hos Gullet, men gjennom bildene ser vi Gullet utenfra. Verbalteksten kommer med ekstra utfyllende detaljer. Detaljer som en illustrasjon ikke vil få frem i samme grad. Vi som lesere går inn i hodet til Gullet, og får vite alle hennes tanker og følelser. Verbalteksten åpner opp teksten og formidler sanseinntrykk, som det ikke er mulig å formidle gjennom illustrasjon og bilde. Bildene på sin side ser Gullet utenfra, men formidler delvis Gullets tanker og følelser visuelt gjennom ansiktsuttrykk, plassering, farge og kroppsspråk (Nikolajeva, 2000, s. 178). I tillegg er bildene detaljrike, og sier ting som ikke står i verbalteksten. Bildene vil på denne måten utvide fortellingen, i form av å gi tomme rom, som kan være med på å skape refleksjon og undring hos leseren. Verbaltekst og bilde gir ulike perspektiver og utvider inntrykket leseren får av situasjonen.

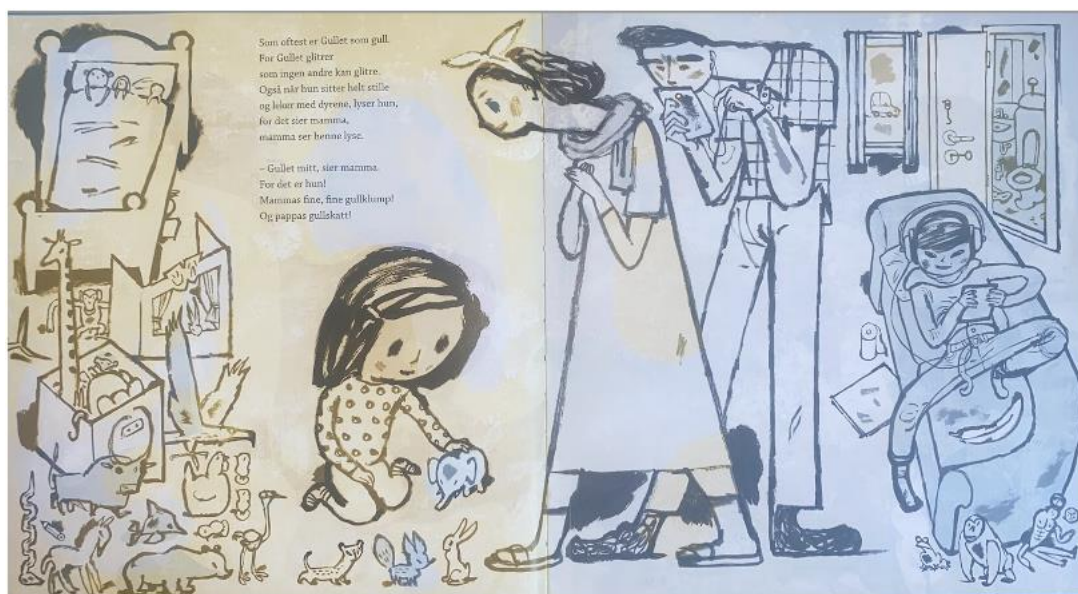
Fargebruk

I teoridelen nevnte jeg at farger kan ha en sterk symbolsk og komposisjonell funksjon i bildebøker. Jeg mener at dette i stor grad også gjelder for *Blekkspruten*. Fargebruken har en viktig symbolsk funksjon i formidlingen av temaet i bildeboka, nemlig overgrep og incest. I *Blekkspruten* la jeg merke til at det er fargene blå og gul, og ulike nyanser av disse fargene som hovedsakelig går igjen, sammen med hvit og svart. I tillegg blir fargen

rød brukt i ett av oppslagene rett etter overgrepet. Denne bruken av farger kommenterer også Rusten i sin analyse av *Blekkspruten* (Rusten, 2022, s. 29). Det brukes ikke noen andre farger enn disse, og fargene blir brukt aktivt allerede i paratekstene. Jeg mener at fargebruken i *Blekkspruten* har en sterk symbolsk funksjon, og er et viktig virkemiddel for å fremheve hvordan følelsene og sinnsstemningen til Gullet endrer seg gjennom boka.

Jeg vil nå utforske og drøfte fargesymbolikken i boken. *Blekkspruten* har et fargepalett som består av ulike blå- og gulffarger. Vi ble møtt av disse fargene allerede i paratekstene. Da jeg så på paratekstene fikk jeg assosiasjoner til vann, da jeg så den kalde blåfargen. Det er der blekkspruten lever og spruter ut blekk. I dette tilfellet ser jeg på vannet som noe skummelt og ukjent. Det er dypt og uforutsigbart. Videre i boka ser vi også at blåfargen ofte er å se på broren og elementer rundt han. I tillegg har broren alltid et mystisk og lurt blick rettet mot Gullet, som om at han vet noe ingen andre vet. I vår kultur assosieres blått med maskulinitet, melankoli og opphøyethet (Birkeland et al., 2018, s. 177). Denne assosiasjonen stemmer godt overens med min tolkning av fargen og bruken av den.

Gulfargen blir, i likhet med blåfargen, presentert allerede i parateksten. Jenta, som det er bilde av på parateksten, er gul og jeg kobler automatisk denne fargen til henne. Videre når vi kommer til det første oppslaget blir den samme jenta omtalt som «Gullet». Hun er mamma fine gullklump og pappas gullskatt (oppslag 1). Gullet er som gull, og gullet glitrer. Jeg tolker det som at gulfargen, som er en av hovedfargene som gjennomsyrrer hele boka, gjenspeiler gullet. I det første oppslaget står det «Også når hun sitter helt stille og leker med dyrene, lyser hun, for det sier mamma, mamma ser henne lyse» (oppslag 1). Dette tolker jeg som at når Gullet har det fint og trygt, og koser seg med å leke med kosedyrene sine, så lyser hun og det er den gulfargen vi ser i illustrasjonen.

Dahle, 2016, Oppslag 1

I vår kultur blir gulfargen ofte assosiert med håp, letthet og optimisme (Birkeland et al., 2018, s. 177). Denne assosiasjonen stemmer overens med den oppfatningen jeg gjør meg. Gullet kan representere håpet, optimismen og lettheten som et barn ofte har. Barn skal være barn, og de blir ofte sett på som bekymringsløse og lekende.

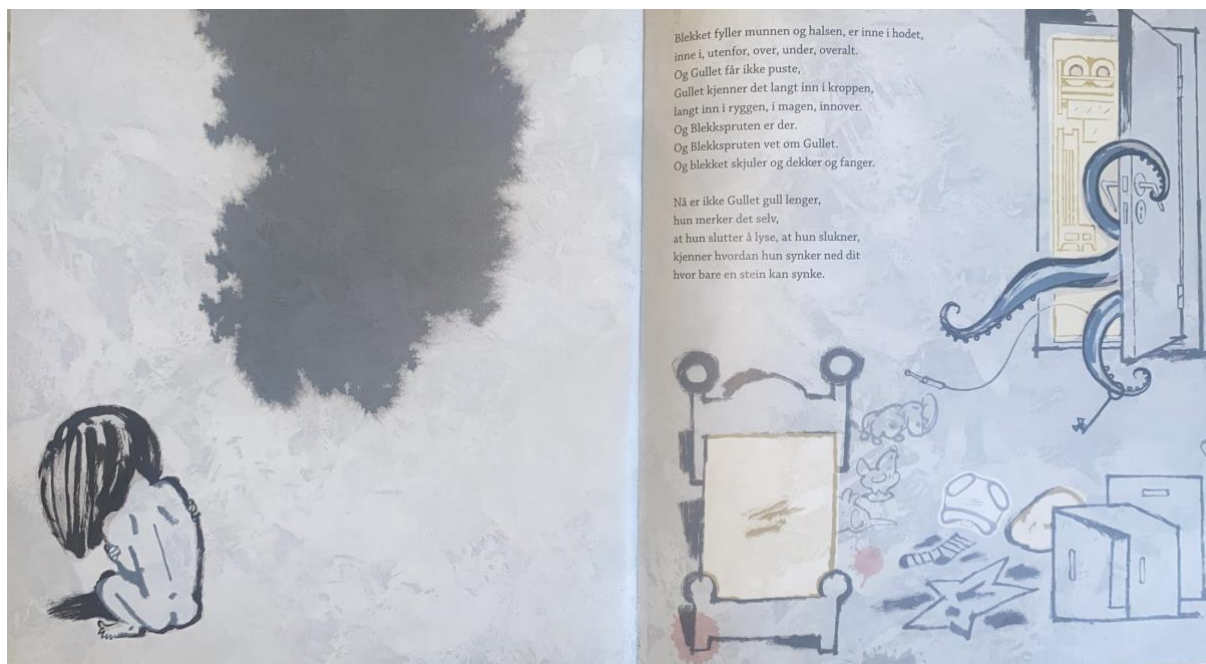
Ifølge Birkeland et al. (2018, s. 177) sin liste over vanlige tolkninger av farger i vår kultur, er blå og gul to farger med store kontraster. Fargene symboliserer kontraster mellom det melankolske, maskuline og dystre og det lette, optimistiske og håpefulle. I *Blekkspruten* merker vi godt at denne kontrasten og fargene kjemper om å være den dominerende fargen, som vi kan se i det første oppslaget. Fra starten av boken, på de første oppslagene, er bakgrunnen for det meste gul, med unntak av broren og elementer rundt han. Når Gullet sitter på rommet sitt og leker på oppslag 3, er rommet fylt av lyset hun utstråler, altså gulfargen. Hun er gul, klærne er gule, de fleste kosedyrene, senga og rommet er gult. Vi ser derimot at broren kommer inn på rommet. Han er blå og tar med seg en dus pastellblå farge inn på rommet hennes.

Dahle, 2016, Oppslag 3

Dette tolker jeg som at det er noe uforutsett og utrygt som skal skje. Dette blir bekreftet i verbalteksten, da det står «Gullet skjønner ikke, hvorfor er han der, hvorfor han kom, skjønner ikke hvorfor han står der, hvorfor han stirrer» (oppslag 3). Videre på oppslag 4 ser vi at broren har kommet lenger inn i rommet. Han går bort til vinduet og trekker for gardinen, trekker den godt for. Han låser døra. Tar i håndtaket og kjenner etter for å være helt sikker på at det er låst. Dette er starten på overgrepet og her begynner blåfargen å bre seg utover rommet, samtidig som at gulfargen forsvinner mer og mer. «Rommet til gullet er ikke lenger det rommet hun kjenner så godt, det er et annet rom, et annet sted, dypt under vann» (oppslag 4). Rommet er nå utrygt og skummelt – akkurat som vannet. Videre på oppslag 5 og 6 forsvinner stadig mer av gulfargen, og det jeg tolker som utstrålingen, håpet og optimismen til Gullet. I tillegg er blåfargen blitt mer mettende og konsentrert. Det blå tar over, og rommet blir mer og mer levedyktig for blekkspruten.

Blåfargen er dominerende gjennom hele overgrepet og på oppslag 8 er så å si alt blått, noe som kanskje representerer at alt håp er ute? Jeg vil si at fargene i stor grad er med på å underbygge utviklingen av plottet.

Dahle, 2016, Oppslag 8

På oppslag 8 kan vi også se noen få røde flekker. Jeg tror at dette kan representere overgrepet som nettopp har funnet sted. Mange tolker rød som blod, men ifølge Traavik (2012, s. 177) kan det også symbolisere lidenskap, kjærlighet, begjær, hat og fare. Ser man dette i sammenheng med de andre elementene i illustrasjonen, samt den hendelsen som nettopp har utspilt seg, vil man kanskje kunne trekke slutningen om at rød symboliserer begjæret til broren? Eller kanskje man kan tolke rødfargen som blod i forbindelse med dette begjæret? Rødfargen vil i dette tilfellet fungere som et tomrom i teksten. Et tomrom som leseren selv må fylle, på bakgrunn av sine livserfaringer. Hvordan man tolker denne fargen vil derfor variere fra person til person, og mest sannsynlig også fra barneleseren til voksenleseren.

På oppslag 8 er overgrepet ferdig, og broren går ut av rommet igjen. Gullet har blitt utsatt for en handling som ingen burde blitt utsatt for. Broren hennes, han som egentlig skal være en av hennes trygge personer, har etter min tolkning forgrepet seg seksuelt på henne. Jeg tolker hendelsen slik, ut fra både det visuelle og verbale. I verbalteksten kommer det tydelig frem at broren, som nå er blekkspruten, får Gullet til å gjøre ting mot sin vilje, som å ta av seg buksa. Hun gjør det fordi hun ikke klarer å si ifra, «For Gullet får ikke lov til å si noe når han er Blekkspruten» (oppslag 6). Videre i oppslag 7 står det «For blekkspruten spruter ut blekket sitt, dusjer det ut, gjør det vanskelig å se, vanskelig å oppdage, umulig å flykte fra, for det har hun sett på tv, hvordan blekkspruter fanger hva som helst og hvem som helst». Jeg tolker det som at blekksprutens blekk har flere funksjoner. Det lammer byttet sitt, i dette tilfellet Gullet. Hun får ikke gjort eller sagt noe. Hun er stiv av skrekk. I tillegg tolker jeg det som at blekket også symboliserer utløsningen. På oppslag 8 står det «Blekket fyller munnen og halsen, er inne i hodet, inne i, utenfor, over, under, overalt. Og Gullet får ikke puste». Jeg tolker dette som at broren får en utløsning, som fyller munnen og halsen til Gullet. Noe som også kan være grunnen til at det i oppslag 7, står at det er vanskelig å oppdage blekket. Illustrasjonene konkretiserer blekksprutmetaforen, som brukes på en god måte. Gullet står naken og alene midt i oppslag 6, mens blekkspruten er stor og kveiler seg rundt henne. Blekkspruten har store, runde og tomme øyne som stirrer på henne, mens tentaklene

berører hennes nakne kropp. Videre på oppslag 7, ser vi at hun er helt fanget inne i tentaklene hans. Det er umulig å flykte. I tillegg kommer det blekk ut fra han, og det ser ut til at det er på vei mot Gullet. På oppslag 8 ser vi blekkspruten som går ut av rommet. Gullet sitter igjen, liten, naken og alene i hjørnet av rommet. Over henne er en stor svart blekksky.

Etter det som jeg tolker som et overgrep, er ikke Gullet seg selv lenger. Gullet er ikke gull lenger, hun slutter å lyse, hun slukner (oppslag 8). Dette ser vi tydelig i fargebruken. Alt er blått, med unntak av noen få lysegule områder, og noen røde flekker. De lysegule områdene tolker jeg som det lille av lyset til Gullet som er igjen, og som er i ferd med å slukke. Nå blir snart alt helt blått. Som nevnt over kan blåfargen ofte assosieres med melankoli, altså en form for dyp depresjon hvor vrangforestillinger kan forekomme (Skålevåg, 2024). Ser vi på verbalteksten i oppslag 9, kan det se ut til at dette stemmer. «Blekkspruten hører gjennom veggene, gjennom gulv og tak. Blekkspruten er overalt, følger etter, kommer inn, lukker, låser, trekker for» (oppslag 9). Dette gjenspeiles også i fargebruken. Hele venstre side av oppslag 9, i tillegg til Gullet, er helt blå. Vi ser derimot at høyre side er gul, også elementer rundt broren til Gullet. Dette ser vi også i oppslag 10 og 11. Dette kan tyde på at Gullet ikke lenger vet hva som er trygt og ikke, noe som ikke er spesielt rart, da hun har blitt utsatt for overgrep fra broren sin, en person man i utgangspunktet ser på som en trygg person for Gullet.

Mot slutten av boka sitter mamma og Gullet i bilen. Gullet føler seg trygg med mamma. «Plutselig har hun fortalt om Blekkspruten, hvem Blekkspruten er og hva han ville gjøre, og om blekksprut-armene og sugekoppene» (oppslag 13). Mamma tar Gullet på alvor og nå begynner mer og mer av gulfargen og komme tilbake. Dette tolker jeg som at Gullet begynner å bli mer og mer seg selv. Hun begynner å lyse igjen. Ser vi på de tre siste oppslagene, kan vi se at det er en endring i fargene i forhold til hvordan det var i starten av boka. Jeg tolker dette som at selv om hemmeligheten er fortalt, og broren blir tatt hånd om, er ikke ting som før. Det har skjedd noe som vil fortsette å påvirke familien. Hjemmet har gått fra å være fylt av den lysende gulfargen til å være dominert av en dus blåfarge. Gulfargen omgir bare mamma og Gullet. Når mamma og Gullet er ute, er derimot alt gult. Jeg tolker dette som at hjemmet, der hendelsen fant sted, fortsatt er noe utrygg. Det er ikke like trygt hjemme som det en gang var.

I tillegg til at farger er et viktig virkemiddel, som påvirker hvordan vi tolker de ulike karakterene og situasjonene, vil også bildeutsnitt og perspektiv påvirke leseren. Jeg vil si at Nyhus bruker en eksperimentell stil når det kommer til bildeutsnitt i *Blekkspruten*. Hovedsakelig bruker han bildeutsnittet totalbilde. Vi får en god oversikt over det stedet der fortellingen foregår, men karakterene er i fokus. Det som gjør stilen hans eksperimentell er at han kombinerer ulike bildeutsnitt i ett og samme bildebokoppslag. Dette kan vi se eksempel på i oppslag 10.

Dahle, 2016, Oppslag 10

Vi får en god oversikt over personene i omgivelsene, og vi kan dermed si at han bruker ultratotal bildeutsnitt. I tillegg kommer vi nærmere på Gullet og mamma. Utsnittene halvtotal og halv nært, brukes for å få frem relasjonen mellom dem, og for å fremheve samtalen de har. Denne bruken av bildeutsnitt er i stor grad med på å gi en følelse av at mammaen retter seg mot, og henvender seg direkte til Gullet. Når det kommer til bruk av perspektiv i oppslagene, bruker Nyhus for det meste normalperspektivet, som er det mest brukte perspektivet i bildebøker. I de oppslagene hvor overgrepet finner sted, bruker han derimot verdiperspektivet. Blekkspruten blir presentert i en urealistisk størrelse i forhold til Gullet, for å understreke og fremheve hans kontroll og makt over Gullet. Ved bruk av dette perspektivet, aktiverer Nyhus en sympati hos leseren. Vi får en sympati for Gullet, som står der, naken, liten og maktløs, ovenfor den store, skumle blekkspruten.

Dyrene i *Blekkspruten*

Blekkspruten inneholder mange ulike dyr, både i verbaltekst og i illustrasjoner. Gullet sammenligner medlemmene i familien med ulike dyr, som passer deres personlighet og handlinger. Gullet omtaler broren som en ape, men han endrer seg til en elefant når hun får klatre opp på ryggen hans, og en blekksprut når han forgriper seg på henne. Gullet forteller også at «Pappa er struts!» (oppslag 2) og mamma kan være mange ting, en hare, høne, kanskje bjørn eller bare mammadyret (oppslag 2). «Mamma er en ørn nå» sier Gullet i oppslag 14. I tillegg til at verbalteksten er full av dyresammenligninger og metaforer, er illustrasjonene også fulle av dyr. Jeg vil argumentere for at det ofte er en sammenheng mellom stemningen i fortellingen, og hvordan kosedyrene og lekene til Gullet opptrer i illustrasjonen.

Gullet sammenligner broren sin med en ape. Dette ser vi både i verbalteksten og i illustrasjonen i det andre oppslaget i boka. Broren er en ape, fordi han av og til spiser som en ape. Apen er morsom og flink til å tulle, kile og herje. Han får Gullet til å le, og av og til når de leker, blir apen til en elefant. Gullet får klatre opp på ryggen hans. Apen og elefanten er snille og morsomme. De leker og har det morsomt sammen med Gullet. En dag vil broren leke en ny lek. Han vil leke blekkspruten. «Og så blir han Blekkspruten, med hender som kan finne fram overalt, og armer med kalde, klamme sugeskopper»

(oppslag 5). Blekkspruten er skummel og får Gullet til å gjøre ting hun ikke har lyst til, som å ta av seg bukse. Hun klarer verken å si i fra eller røre seg, når broren er blekksprut. Blekkspruten spruter ut blekket sitt og gjør det vanskelig å se, oppdage og umulig å flykte fra. Blekkspruten er det dyret i bildeboka som representerer overgriperen, som i dette tilfellet er broren.

Det som er annerledes fra de andre karakterene i boka, er at når broren blir til blekkspruten, er ikke dette bare en sammenligning Gullet gjør verbalt, men det skjer en fysisk transformasjon. Brorens utseende endrer seg fra mennesket til dyr, han blir til en fysisk blekksprut, når han skal forгриpe seg på Gullet. Dette er et spesielt tilfelle av antropomorfisme og kalles for en transmogrifisering (Burke & Copenhaver, 2004, s. 207). Vi ser allerede på oppslag 4, når han låser døra og trekker for gardinen, at forvandlingen har begynt. Hendene strekker seg lange som tentakler, og føttene begynner å kveile seg. Når overgrepet begynner ser ikke Gullet lenger broren sin, hun ser bare blekkspruten, noe som kan være en forsvarsmekanisme fra Gullet sin side. Det at overgriperen blir forvandlet til et dyr, kan også være for å skape avstand til temaet, og for at ingen som leser skal kunne kjenne seg igjen i overgriperen.

I verbalteksten blir faren tidlig omtalt som en struts. I illustrasjonene ser vi han ofte litt i bakgrunnen med ansiktet godt plantet ned i telefonen. Dette kan man koble opp mot myten om at en struts stikker hodet i sanden for å gjemme seg. Faren som er en struts, gjemmer hodet sitt i telefonen, for å unngå å se hva som foregår i hjemmet sitt. Han vil ikke se. Dette sier også Gullet på oppslag 15: «Pappa er struts og vil ikke høre om det, vil ikke snakke om det». På oppslag 18 ser vi derimot at faren har lagt fra seg telefonen, og er til stede. Det at det er mannen, faren i historien, som blir presentert på denne måten er nok ikke tilfeldig. Menn kan ofte bli presentert som uoppmerksomme og uinteresserte, noe faren blir i *Blekkspruten*. Dette kan ha med at menn ofte har vanskeligere for å snakke om følelser og vanskelige tema, og da spesielt temaer innen seksualitet. I tillegg spiller våre forventninger og kjønnsrollemønsteret i samfunnet inn.

Gullet synes det er litt vanskeligere å vite hvilket dyr mamma er «Kanskje hun er hare? Kanskje høne? Kanskje bjørn? Eller kanskje bare mammadyret!» (oppslag 2). Mammaen til Gullet er mer til stede enn faren. Hun ser Gullet på en annen måte, og merker at det er noe som plager Gullet. På oppslag 10 spør moren hva det er, hvorfor er Gullet så stille? Gullet svarer ikke, hun er dypt under vann. Det bråker fortsatt i hjernen hennes. Kommer mamma til å tro på henne? «Hun sa ikke nei, ikke ordentlig nei. Kanskje hun sa ja med kroppen?» (oppslag 11). «Du er så stille, sier mamma» (oppslag 12). Hun ser at Gullet ikke har det bra og spør igjen. Da kommer ordene og Gullet forteller alt til mamma. Hun tar det Gullet sier på alvor og sier at Gullet var modig som sa ifra. Hun forteller at sånne hemmeligheter er alt for store til å være alene med. Nå er ikke mamma mammadyret lenger. «Mamma er en ørn nå, som er skarp og hard i nebbet, sterk og stor i vingene. For mamma er sint på Blekkspruten! Ordentlig, ordentlig sint» (oppslag 14).

Beskrivelsen vi får av pappa og mamma, er nært knyttet til det rådende kjønnsrollemønsteret i dagens samfunn, og noe av grunnen til at vi aksepterer denne framstillingen. Hadde framstillingen vært omvendt, altså at moren hadde vært den uoppmerksomme og uinteresserte, ville det nok vært vanskeligere å akseptere. Dette er på grunn av at morsrollen er så tett knyttet til forestillingen vi har om mødre, som nærværende og omsorgsfulle. Ifølge Traavik (2012, s. 50) blir norske kvinner sett på

som de med mest omsorgsansvar i familien. Vi ser tydelig at dette også gjelder i *Blekkspruten*.

På nesten hvert eneste oppslag i bildeboka, ser vi mange små kosedyr. Ser vi på første oppslag finner vi blant annet aper, strutser, ørner, kyllinger, kaniner og slanger. Vi ser altså mange av dyrene som brukes i verbalteksten også i illustrasjonen. Hvordan dyrene i illustrasjonene opptrer, vil også endre seg i takt med utviklingen av plotet. På oppslag 1 ser vi at de er ute av lekekassene. De vil fram å leke med Gullet. På oppslag 3 ser vi også at dyrene er fram og leker.

Dahle, 2016, Oppslag 1

Dahle, 2016, Oppslag 3

Når broren kommer inn på rommet i oppslag 4, trekker gardinene godt for og låser døra, endrer stemningen seg og alle dyrene gjemmer seg. Det samme gjør de i oppslag 5. Dyrene gjemmer seg bak Gullet.

Dahle, 2016, Oppslag 4

Dahle, 2016, Oppslag 5

Dyrene er med på å forsterke den stemningen som er i de ulike oppslagene. Etter overgrepet, begynner dyrene og sakte komme frem igjen, men vi ser videre i oppslagene at de, i likhet med Gullet, fortsatt er redde. De er mindre synlige i oppslagene fra overgrepet skjedde og frem til oppslag 15. Her har Gullet fortalt mamma og pappa om den vonde hemmeligheten, og mamma forsøker å fikse det som nesten ikke kan fikses. Vi ser at Gullet begynner å lyse igjen, hun føler seg tryggere. Det samme gjør kosedyrene. Mange av kosedyrene er i nærheten av mammaen til Gullet, der det er trygt. Vi ser også flere mammadyr sammen med barna sine. Vi ser en ku med en kalv og en hund med tre små valper. Dette tolker jeg som et symbol på trygghet. På oppslag 16 leker Gullet med kosedyrene sine igjen.

Et element jeg la godt merke til i illustrasjonen var de tre apene på oppslag 10. Den ene holder for øynene, den andre holder for ørene og den tredje holder for munnen. Disse apene blir kalt Østens tre vise aper, eller bare de tre vise aper, og symboliserer at man ikke vil se, høre eller si noe ondt (UtforskSinnnet, 2019).

Dahle, 2016, Oppslag 10

Dahle, 2016, nærbilde oppslag 10

Jeg tror at apene kan symbolisere de ulike karakterene i boka. Jeg kobler apen, som ikke ser noe ondt, til moren. Hun har ikke sett det som har skjedd, men forsøker å få kontakt med Gullet for å finne ut hvorfor hun ikke er som seg selv. Hun forsøker å finne ut hva som har skjedd. Apen som holder for ørene, tror jeg symboliserer faren. Han sier «Gullet mitt?» (oppslag 10), men har hodet godt plantet ned i telefonen, noe som tyder på at han egentlig ikke vil høre hva hun har å si. Den siste apen, den som holder seg for munnen, kobler jeg mot Gullet. Gullet har en hemmelighet hun ønsker å fortelle, men hun er redd. Redd for om blekkspruten finner ut av det, redd for at mamma ikke tror på det og at hun tror alt er tull.

Helt og åpen slutt

Etter overgrepet merker Gullet at hun ikke er seg selv. Hun holder på å slukne, hun synker ned dit bare en stein kan synke. Det bråker i hodet, og hun tenker på overgrepet hele tiden. Til tross for dette er det som om at alt er vanlig, de snakker vanlig, spiser, ler og smiler, fordi ingen kan se hvordan Gullet har det. Ingen andre enn hun vet, at det finnes en blekksprut i huset. At barnet har en innsikt, som ingen andre har, er et vanlig motiv i barnelitteraturen. Heldigvis har Gullet en mamma som ser henne. En mamma som ser at hun ikke er seg selv, og kanskje ikke har det så bra. Gullet skjønner at mamma er en trygg voksen. Når Gullet er alene med mamma, tar hun det modige valget om å fortelle. I denne sammenhengen ser jeg på Gullet som en helt. Hun er redd. Hun har opplevd det utenkelige. Likevel klarer hun å samle mot til å fortelle. Gullet er modig, og dette blir et vendepunkt i fortellingen.

«Mamma er i telefonen, snakker, ordner. Det summer, det surrer av høye stemmer, voksne stemmer» (oppslag 15). Mammaen tar tak i problemet, hun forsøker å «fikse det som nesten ikke kan fikses» (oppslag 15). Familien står ovenfor en vanskelig situasjon. En situasjon det ikke finnes en fasit for hvordan man skal løse. Både i oppslag 15 og 17 får jeg assosiasjoner til at broren er i et slags «fengsel». Han er «fanget» under føttene til faren i oppslag 15, og bak gelenderet på verandaen i oppslag 17.

Dahle, 2016, nærbilde oppslag 15 og 17

Disse illustrasjonene åpner opp for diskusjon om hva som skjer med en overgriper i etterkant av et overgrep. Jeg tolker det som at han har fått en del restriksjoner, og blir passet godt på, da han fortsatt bor hjemme, sammen med Gullet og resten av familien. Hjemmet er preget av en dus blåfarge, og selv om hemmeligheten er fortalt, er det fortsatt en nokså dyster stemning i huset. Utenfor huset er det derimot en trygg og god stemning. Det lyser gult overalt og barn og voksne smiler og ler. Jeg vil si at boken har en åpen slutt. Det er rom for tolkning og refleksjon, når det gjelder hva som skjer videre i familien.

Metaforer i illustrasjonen

Nøkkelen er et viktig element, som møter oss tidlig i boka, og er et gjennomgående element gjennom hele fortellingen. Vi blir møtt av nøkkelen allerede i parateksten, på tittelbladet. På første oppslaget ser vi at nøkkelen står i baderomsdøra, der den hører hjemme. På oppslag 3, ser vi derimot at broren har nøkkelen i hånda. Han trekker for gardinen og bruker nøkkelen til å låse soveromsdøra. Videre ser vi at broren endrer seg til å bli blekkspruten. Han holder fortsatt nøkkelen, som et tegn på makt og kontroll over Gullet. På oppslag 6 ligger nøkkelen på gulvet, og en av Østens vise aper står over den. Det er apen med hendene over munnen som står på den. Dette kan være et symbol på at når nøkkelen brukes, skjer det onde ting. Ting som ikke skal fortelles til noen. Det skal holdes hemmelig. Vi ser også at nøkkelen er liten, den tar lite plass i oppslagene, og står ikke i sentrum. Dette kan tyde på at det er noe skjult som skjer, noe som skal skjermes fra foreldrene. Fra oppslag 8 til oppslag 14 ser vi at nøkkelen er i brorens besittelse. Han holder den i hånda, i tentakelen, den ligger ved siden av han, han har den i baklomma, han står på den. Den er hele tiden i hans nærhet, noe som symboliserer en makt han har over Gullet.

Dahle, 2016, utklipp fra oppslag 8, 9, 10, 11, 14

I oppslag 15, vet moren hva som har skjedd, hun snakker og ordner for å prøve å fikse noe som nesten ikke kan fikses. Nøkkelen er nå i kosedyrenes besittelse, og i oppslag 16 ser vi at mammaen til Gullet har den. Broren har ikke lenger makten.

Parallelt som at nøkkelen og makten blir tatt fra broren, ser vi også at vinduer, dører, skuffer og skap går fra å være lukket til åpen. Dette ser vi spesielt på de to siste oppslagene. Dette tolker jeg som et tegn på trygghet og åpenhet. Er dørene åpne, så er du trygg. Vi ser også at vinduene står på vidt gap, og det blafrer i gardinene. Jeg tolker dette som visuelle metaforer, som symboliserer at familien forsøker å luften ut, åpne opp og snakke ut om det som har skjedd. Det er viktig å være åpen og snakke om det som ikke er bra. Man skal ikke sitte alene med vonde tanker og følelser. Det er viktig å dele og fortelle om vonde tanker og følelser, for at det skal bli bedre. Sier man ingenting, vil det være vanskelig å hjelpe.

Analyse av *Ikke tull med Småen*

Paratekst

Noe av det første jeg la merke til også ved denne boken, var formatet. Boken er stor, den fanger blikket vårt, og vil mest sannsynlig appellere til barn, på grunn av sitt format. Omslaget er dekt i en blågrønn farge, både på forside og bakside. På forsiden er det en illustrasjon av en liten kanin. Kaninen ser bak seg, ørene ligger bakover, som er en indikator på at kaninen er nervøs og kanskje redd, i tillegg ser vi at det renner store tårer fra kaninens øye. Over illustrasjonen ser vi tittelen *Ikke tull med Småen*. De visuelle tegnene og verbalteksten utvider hverandre, og skaper et tomrom. Jeg får en følelse av at noe er galt, at det er noen som har tullet med Småen. Samspillet mellom tittel og illustrasjon gir meg en følelse av en «pekefinger», som blir rettet mot leseren og understreker at man ikke skal tulle med Småen.

På omslagets bakside, er den samme illustrasjonen og tittelen, bare i et mindre format. Under står en kort tekst om hva boka handler om, og hvem den er for: «Ikke tull med Småen er en bok om seksuelle overgrep, skrevet for barn fra 4 år og oppover. Den tar opp temaer som kropp og grenser, tanker og følelser, gode og vonde hemmeligheter». Videre står det en blurb av boken, som er skrevet av Nina Seville og Helene Ødegård, foredragsholdere av «barns seksuelle helse – Trygg i egen kropp». Denne blurben er med på å skape troverdighet til leseren, da det er noen med relevant kompetanse innenfor temaet, som kommenterer boken. Det står også noen viktige råd til voksne i arbeidet mot seksuelle overgrep og noen nyttige telefonnumre helt nederst på siden. Gjennom denne baksideteksten får vi et tydelig bilde på hva denne boken handler om. Denne teksten er nok ment for den voksne medleseren, og det står at «Denne boken er ment som et verktøy for å bistå så vel voksne som barn i den samhandlingen». Jeg tolker dette som at det er skrevet inn leserposisjoner til både voksne og barn, der noe er ment å nå barneleseren og noe er ment for å nå voksenleseren. Boken har en dobbel adressat.

Ikonoteksten

Når jeg blar opp på første bildebokoppslag, legger jeg raskt merke til illustrasjonen og alle de sterke fine fargene som blir brukt. Når jeg leser verbalteksten, blir blikket dratt mot de elementene jeg leser om. Ser vi på oppslag 3, finner vi at bilde og verbaltekst forteller mye av det samme, men utfyller hverandres åpninger i noen grad. Vi kan se at Haren har et litt lurt og mystisk blick rettet mot Småen. Dette er med på å utfylle det vi leser i verbalteksten i noen grad. Bildene vil støtte opp under verbalteksten, og gi

tilleggsinformasjon, som kan hjelpe oss i refleksjonen rundt hvorfor Småen føler seg uvel og redd. Altså at det er på grunn av Haren. Ser vi videre på oppslag 4, ser vi at det dannes en skygge på veggen bak Haren. Skyggen er svart, og skyggen av ørene er spisse og ser ut som horn. På grunn av skyggens form, får jeg assosiasjoner til djevelen, eller en ond person. Denne illustrasjonen støtter opp under verbalteksten. Boken gir, gjennom ikonoteksten, lite rom for tolkning og undring. Jeg vil, på bakgrunn av disse observasjonene, si at *Ikke tull med Småen* er en blanding av den symmetriske og den utfyllende bildeboken.

Illustrasjonene skaper blikkfang med sine sterke farger og lystige illustrasjoner. Det er mye følelser i illustrasjonene, og man ser at dette er noe illustratøren har lagt vekt på. Følelsene kommer til uttrykk gjennom ansiktsuttrykk, blick og kroppsspråk. Ansiktsuttrykket til Småen endrer seg konstant fra oppslag til oppslag. På det første oppslaget er Småen glad. Han smiler og hopper bortover stien og er på vei hjem for å spise med mamma og pappa. På det andre oppslaget ser vi derimot en annen side av Småen. Han har et redd og fortvilet ansiktsuttrykk, med tårer som presser på i øynene. Han har fått beskjed fra mamma og pappa, om at de skal bort i kveld, og at Haren kommer for å passe på. Det er tydelig at Haren er en som Småen har god kjennskap til. Det skapes et tomrom, da vi ikke får vite hvorfor Småen er redd og trist. Dette tomrommet bidrar til å skape spenning i historien. Tomrommet i teksten, må fylles ut av leseren. Hvordan leseren tolker dette tomrommet, vil variere fra person til person, da hver enkelt fyller tomrommet med sine egen erfaringer og opplevelser.

Siggerud, 2021, utklipp fra oppslag 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 og 11

Småen har det samme redde, utrygge og triste ansiktsuttrykket helt fram til oppslag 6. Da er ansiktsuttrykket et annet. Nå er han sint. Han har et stramt blick, røde øyne og rød i ansiktet. Når han setter seg ned på oppslag 7, kommer derimot tårene igjen. Jeg tolker dette som at illustratøren forsøker å formidle at man kan få mange ulike følelser under, og i etterkant av et overgrep. Det er helt naturlig å både være lei seg, sint og fortvilet. Småen snakker med Eldar om den vonde hemmeligheten han holder på. Han er trist og lei seg. På oppslag 11 kommer et vendepunkt. Småen forteller foreldrene sine om det som har skjedd. Han blir tatt på alvor av mamma og pappa, og i illustrasjonen smiler han bredt og er veldig glad. Illustrasjonene er for det meste tegnet med bildeutsnittet totalbilde. Karakterene er i fokus, i tillegg til at vi også får en viss oversikt over stedet

der handlingen foregår. Illustratøren bruker normalperspektivet konsekvent igjennom hele historien. Perspektivet vil ikke påvirke hvordan vi tolker de ulike karakterene. Det er heller karakterenes kroppsspråk og uttrykk som påvirker oss. Verken bildeutsnitt eller perspektiv brukes for å skape innsikt.

Jeg legger også veldig godt merke til verbalteksten, da den er annerledes enn de fleste bildebøkene jeg har lest tidligere. Ser vi på oppslag 4 (Siggerud, 2021) står det:

Så tar han på Småen, han tar på hans kropp,
Småen liker det ikke, men tørr ikke si «stopp»,
Han har lyst til å skrike, men stemmen er borte,
Han vil løpe vekk, men får ikke gjort det (s. 11).

Verbalteksten er satt opp som et dikt og inneholder mye rim og rytme. Verbalteksten er konsekvent delt opp i strofer med fire verselinjer i hver strofe. Strofene inneholder enderim, som gir rimmønsteret parrim. Parrim er når enderimene på slutten av verselinjene er plassert etter hverandre i formen aabb. Denne bruken av rim og rytme, gir teksten en musikalitet og klang, som gjør teksten lettere å lese, selv om innholdet i seg selv kan være vanskelig. Jeg vil tro at forfatteren bruker dette som en slags strategi, for å oppfordre leseren til å lese hele teksten, og ikke hoppe over de delene som kan være vanskelig å lese. Jeg tror også at en vanskelig og utfordrende tekst, kan være lettere å lese hvis man har en rytme man kan følge og forholde seg til. Verbalteksten er også svært direkte. Det står rett ut hva som skjer, og det er få språklige bilder og metaforer. Selv om forfatteren ikke eksplisitt skiver at det skjer et overgrep, blir dette veldig tydelig gjennom beskrivelsene. Det blir forklart tydelig og direkte, uten bruk av selve begrepet «overgrep».

Selv om illustrasjonene bidrar med ansiktsuttrykk, blick og kroppsspråk vil jeg si at verbalspråket er den viktigste modaliteten i denne bildeboka. Verbalteksten har indre fokaliserings hos Småen, som vi kan se i dette eksempelet fra oppslag 6 (Siggerud, 2021):

Neste dag er Småen lei og trist,
Han går alene i skogen, sparker vekk en kvist
Han er faktisk ganske sint! Han kaster en stein,
Og tramper hardt i bakken med sine to små bein (s. 15).

Det er gjennom det verbale og den indre fokaliserings vi får vite hva som skjer, hvordan det skjer og hvordan Småen føler seg. Vi ser altså verden gjennom Småens øyne. Det bildebokestetiske er mindre verdt enn verbalspråket. Den informasjonen vi får gjennom illustrasjonen, blir for det meste også formidlet gjennom verbalspråket, og det blir dermed dobbelt opp i flere tilfeller. Jeg mener at denne boka i prinsippet kan leses og forstås uavhengig av illustrasjonene i boka.

Jeg legger også merke til at det på omslagets bakside står at «Morten Hornburg har tegnet illustrasjonene til historien ...». Jeg tolker dette som at historien er skrevet av Selja Maria Siggerud, for så å bli illustrert av Hornburg i ettertid. Det har altså ikke vært et tett og godt samarbeid mellom forfatter og illustratør. I intervjuet mellom Siggerud og Løkås, som jeg nevnte i innledningskapittelet, ser vi at denne tolkningen stemmer. Verbalteksten ble skrevet først og illustrasjonene kom senere. Dette har etter min

mening ført til at det er få tomrom, noe som gir lite rom for tolkning og refleksjon. Det er altså en lite kompleks tekst med få tomrom, entydige karakterer og moral. Det meste står direkte og leseren kan være svært passiv, da teksten ikke krever så mye av den.

Helt og lukket slutt

Etter overgrepet legger Haren all skyld på Småen, ved å si «Du sa ikke «nei», du ville det selv, så dette er din skyld, det vet du vel?» (oppslag 5). I tillegg skremmer han Småen fra å si det til mamma og pappa, når han sier «Om du sier det, vil din mamma bli sint, og din pappa vil også fly i flint» (oppslag 5). Haren manipulerer Småen til å tro at det er hans egen feil, slik at han ikke skal si det til noen. Manipulasjon er en hersketeknikk som ofte brukes i en overgrepsrelasjon mellom voksne og barn (Redd Barna, u.å.a). Småen er redd, lei seg og sint. Heldigvis møter han på Eldar som kommer med noen kloke ord (Siggerud, 2021, oppslag 8):

Hvis hemmeligheten handler om deg
Det knytter seg i magen, og gjør deg urolig og lei
Da er det svært viktig at du vet:
Du skal aldri holde på en slik hemmelighet! (s. 19).

Småen ble tankefull etter dette. Han tenkte på det som hadde hendt, tenkte på det Eldar hadde fortalt, og tenkte på hva som kunne skje hvis han fortalte mamma og pappa. Småen var modig og bestemte seg for å fortelle mamma og pappa hva som hadde hendt. Det er også et viktig moment at mamma og pappa tok Småen på alvor. De hørte på han, var trygge, og brydde seg om det han sa. Det gjorde Småen veldig glad. Videre, på oppslag 12, får vi vite hva som skjedde med Haren etter at Småen fortalte mamma og pappa om hemmeligheten (Siggerud, 2021):

Pappa og Haren er ikke venner lenger,
i fengselet får han den hjelpen han trenger.
Det er ikke lov for voksne å klå,
og spesielt ikke på de små.

... Dette lærer den gamle vennen i fengsel nå (s. 27).

Beskrivelsen av hva som skjer med Haren, får vi fra Småens perspektiv. Hva som faktisk skjer med Haren i fengselet får vi derimot ikke innsikt i. Boken har en lukket slutt, med lite rom for refleksjon og tolkning. Vi får tydelig og direkte beskrevet hva som skjer med overgriperen.

Dyrene i *Ikke tull med Småen*

I *Ikke tull med Småen* er historien lagt til dyr. På baksiden av boka, i parateksten, står det at «Karakterene i boka er dyr, noe som gjør temaet mer tilgjengelig for de minste og forenkler dialogen rundt – spesielt for dem som har opplevd å bli utsatt for overgrep» (Siggerud, 2021). Ved at handlingen utspilles gjennom antropomorfe dyr, håper man altså å skape en intellektuell og emosjonell avstand, som gir både barn og voksne rom for å bli reflekterende og kritisk til livsproblemer og livsvalg (Burke & Copenhaver, 2004, s. 212). I tillegg kan leseren ta til seg og reflektere rundt det som blir formidlet, uten at det skal føles for nært og dermed også skummelt og truende.

I *Ikke tull med Småen* blir handlingen lagt til en kanin/harefamilie, i tillegg til at vi møter noen andre dyr i illustrasjonene og verbalteksten. I verbalteksten blir familien formidlet som en helt vanlig menneskelig familie, men blir framstilt som en kanin/harefamilie i illustrasjonene. Første møtet med familien er når de sitter og spiser middag, som en helt ordinær menneskelig familie.

Siggerud, 2021, utklipp fra oppslag 2

Haren og Eldar blir derimot omtalt og presentert som dyr, både i verbaltekst og illustrasjoner. Selv om handlingen blir lagt til akkurat disse dyrene; kanin, hare og elg, tolker jeg det ikke som at dyrene har noen annen funksjon enn å appellere, gi avstand og sette fokus på temaet. Handlingen kunne vært lagt til hvilke som helst dyr uten at dette hadde påvirket opplevelsen av boka.

God eller dårlig hemmelighet?

Hemmeligheter er et viktig element i *Ikke tull med Småen*. Det første møtet med ordet hemmelighet er på oppslag 5, der Haren sier «Dette er våre lille hemmelighet». Etterfulgt av manipulerende utsagn for å få Småen til å holde denne hemmeligheten for seg selv. Neste gang vi møter på begrepet «hemmelighet» er på oppslag 7 (Siggerud, 2021), når Småen forteller Eldar at:

Jeg kan ikke si det, for jeg fikk klar beskjed,
Om at ingen andre må få vite om det.
Det her er det bare han og jeg som vet,
Og dette er vår lille hemmelighet (s. 16).

På oppslag 8 kommer vi inn på dette med en god eller dårlig hemmelighet. Dette med gode og dårlige hemmeligheter, er et viktig tema når det kommer til overgrep og vold mot barn, og det er noe flere barn kan kjenne seg igjen i. Eldar presiserer at man aldri skal holde på en dårlig hemmelighet. Altså en hemmelighet som det knyter seg i magen av å tenke på, og som gjør deg urolig og lei. «Ber noen deg skjule noe som ikke er bra, har du alltid lov til å si ifra!» (oppslag 8). Det kan være veldig vanskelig å fortelle om en slik hemmelighet, spesielt hvis overgriperen kommer med mange truende og manipulerende trusler, slik som Haren gjør i denne boka. Ifølge veiledningen til *Ikke tull med Småen* er det viktig å være trygge voksenpersoner for barna, som ser dem, hører dem og tar tak i vanskelige tema som overgrep (Siggerud et al, 2020, s. 3). Det er viktig

for at barn som blir, eller har blitt utsatt for overgrep, skal tørre å si ifra, slik som Småen. Småen har en trygg mamma og en trygg pappa, som ser og hører han og tar tak i situasjonen. Han blir litt usikker på om han skal tørre og si ifra, da Haren har sagt at «Om du sier det, vil din Mamma bli sint, Og din Pappa vil også fly i flint» (oppslag 5). Til tross for dette er Småen modig og forteller om det som har skjedd.

Ikke tull med Småen er ei didaktisk bok, som gir en del føringer for hvordan boka kan og bør brukes. Det er noen føringer på omslagets bakside, i tillegg til at boka kommer med en brukerveiledning. Brukerveiledningen er utarbeidet av Selja Maria Siggerud, med god hjelp fra både Redd Barna og Stine Sofies stiftelse (Siggerud, 2020, s. 3). Brukerveiledningen argumenterer for hvorfor denne boken er viktig, hvordan den kan brukes, hvordan man skal snakke med barn om denne boken og hva man skal gjøre dersom barn forteller at de har blitt utsatt for overgrep. Brukerveiledningen er ifølge Siggerud, et godt hjelpemiddel i samtale om seksuelle overgrep mot barn.

4. Drøfting og svar på problemstilling

Nå som jeg har analysert *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, skal jeg ta tak i problemstillingen, og utforske likheter og forskjeller når det kommer til hvordan temaet seksuelle overgrep formidles i de to bildebøkene. Videre skal jeg drøfte og diskutere bøkens didaktiske potensial og deres plass i klasserommet.

Likheter og forskjeller

Det første jeg la merke til ved begge bøkene, var formatet. Begge bøkene er store, de fanger blikket vårt og de vil mest sannsynlig appellere til barn og unge på grunn av sitt format. Ser vi på omslaget til bøkene, er det ingen av dem som gir noe spesielt inntrykk av at de skal omhandle seksuelle overgrep mot barn, men de visuelle tegnene og verbalteksten utvider hverandre, og skaper et tomrom. Dette tomrommet skaper nysgjerrighet og åpner opp for å reflektere rundt hva bøkene handler om. Ser vi derimot på baksiden av omslagene, ser vi at begge bøkene har en informerende tekst, som sier noe om at dette er bøker som omhandler seksuelle overgrep mot barn. Den informerende teksten på baksiden, er nok mest ment for den voksne leseren, og dette tyder på at begge bøkene har en dual address. Begge bøkene inneholder ulike estetiske og litterære virkemidler, som kan appellere til barneleseren og til voksenleseren.

Både *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen* formidler et sårbart tema, med et underliggende mål om å forbedre de sårbares posisjon. Begge bildebøkene har seksuelle overgrep som overordnet tema, men bøkene skildrer to ulike situasjoner. I *Blekkspruten* skildres en situasjon hvor det blir begått et seksuelt overgrep innad i familien. Det skildres en situasjon der broren forgriper seg på søsteren sin. Denne boka handler om seksuelle overgrep, nærmere bestemt incest. I *Ikke tull med Småen* skjer overgrepet derimot utenfor familien. I denne boka skildres en situasjon hvor mamma og pappa skal bort, mens Småen skal bli passet på av Haren. Det er Haren, en gammel venn av pappa som forgriper seg på Småen, når foreldrene er ute av huset. I bøkene brukes flere virkemidler for å formidle temaet og situasjonene. Vi skal se nærmere på de ulike virkemidlene som er brukt, og de ulike grepene forfatterne og illustratørene har gjort for å formidle dette temaet i bildebøker for barn.

Det første jeg legger merke til når jeg blar opp på første oppslag, både i *Blekkspruten* og i *Ikke tull med Småen*, er illustrasjonene. I *Blekkspruten* blir blikket dratt mot alle de spennende symbolske detaljene og elementene som befinner seg i illustrasjonene, mens i *Ikke tull med Småen* er det de sterke og lystige fargene som fanger blikket. Farger er en modalitet som brukes i illustrasjonene i begge bøkene. Det som derimot er forskjellig mellom bruken av farger i *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, er at farger får en symbolsk betydning i *Blekkspruten*, noe som bidrar til et større tolkningsrom. Fargene er i stor grad med på å skape mening, samt underbygge de følelsene og den stemningen som oppstår. Farger brukes også for å skape mening i *Ikke tull med Småen*, men ikke gjennom å gi en symbolsk betydning. Fargene er derimot viktige for å appellere til og fange leserens oppmerksomhet. I tillegg er fargene med på å skape stemning, og i noen tilfeller tydeliggjøre handlingen og karakterenes følelser. Ser vi på oppslag 6, ser vi at Småen er sint, og dette blir tydeliggjort ved at store deler av ansiktet til Småen har en rødlig farge.

Ikonoteksten, altså samspillet mellom verbaltekst og bilde er ulikt i de to bildebøkene. *Blekkspruten* er en utvidende bildebok. Denne typen ikonotekst bidrar til å utfordre leseren, gi rom til refleksjon og til å tenke videre, gjennom å etterlate tomrom både i tekst og bilde (Nikolajeva, 2000, s. 22). Dette kan føre til at ulike lesere tolker og forstår boken ulikt, noe som er viktig for Dahle og Nyhus i formidlingen av temaet. Som nevnt i innledningen, uttrykker Dahle i intervjuet med *Samtiden* (Lystrup, 2020), at hun ønsker å nå frem til de som er eller har blitt utsatt for overgrep. Dahle vil gi de utsatte og sårbare barna en følelse av gjenkjennelse, og en følelse av å ikke være alene om ulike tanker og følelser. Hun ønsker å gi barn et språk til å fortelle om det som har skjedd. Et språk til å snakke om egen sårbarhet. I tillegg til at Dahle og Nyhus ønsker å nå ut til barn som er, eller har blitt utsatt for overgrep, ønsker de også at selve overgrepet skal være utilgjengelig for de som ikke har opplevd det, men at de også kan oppleve boka, bare på et annet nivå. *Ikke tull med Småen* er derimot en blanding av den symmetriske og den utfyllende bildeboken. Det etterlates noen tomrom i samspillet mellom verbaltekst og bilde, men den gir generelt lite rom for refleksjon og tolkning, og bilde og verbaltekst sier for det meste det samme.

Det er forskjell når det kommer til hvor stor rolle illustrasjoner og verbaltekst spiller i de ulike bøkene. I *Blekkspruten* spiller verbaltekst og bilde like stor rolle. De er gjensidig avhengige av hverandre. Verbalteksten er enkel, på det viset at den er formulert på en lettfattelig måte med enkle ord og setninger. I tillegg inneholder den flere metaforer, poetiske antydninger og spørsmål (Nyhus, 2016). Den gir barn et språk om et tema som det er vanskelig å snakke om. I illustrasjonene blir teksten gjendiktet i konkrete bilder, med mange visuelle metaforer. I *Ikke tull med Småen* vil jeg derimot si at verbaltekst og bilde ikke spiller like stor rolle. Jeg vil dra det så langt, som å si at det bildebokestetiske er mindre verdt enn verbalspråket. Illustrasjonene er estetisk appellerende, og bidrar med ansiktsuttrykk, blick og kroppsspråk, men den informasjonen vi får gjennom illustrasjonene, blir også formidlet gjennom verbalteksten. Verbalteksten er etter mitt syn, den viktigste modaliteten i *Ikke tull med Småen*. Verbalteksten har en noe uvanlig utforming. Den er utformet som et dikt, i så måte at den er skrevet i bundet form, med enderim og rytme. Dette skaper en musikalsk klang i teksten. Det skapes et rimmønster som gjør at man faller inn i en fast rytme når den leses høyt, noe jeg vil argumentere for at er positivt i formidlingen av dette temaet.

Noe av grunnen til at illustrasjonene har en mindre rolle i *Ikke tull med Småen*, kan være at verbalteksten ble produsert først av Siggerud, for så å bli illustrert av Hornburg i ettertid. Forfatter og illustratør har altså produsert hver sin del av boka, uten særlig kontakt. Ser vi derimot på Dahle og Nyhus, ser vi at tekst og bilde har like stor rolle. De har jobbet som et team og vært i dialog med hverandre under produksjonen. Dette har skapt en kompleks bildebok der ikonoteksten gir rom for refleksjon og undring.

Et annet virkemiddel som er sentralt i begge bildebøkene er bruk av dyr. Selv om dyr brukes som virkemiddel i begge bildebøkene, brukes dette virkemiddelet på ulike måter. I *Blekkspruten* brukes dyrene som metaforer, både i språk og poetiske bilder, men også i illustrasjonene. En slik bruk av metaforer vil fungere som en fin måte for å konkretisere det som blir for vanskelig å si direkte. I *Ikke tull med Småen* brukes derimot antropomorfe dyr. Handlingen blir lagt til en dyrefamilie, som har menneskelige egenskaper. Å bruke dyr som virkemiddel, enten i form av metaforer eller antropomorfe dyr i formidlingen, kan være med på å skape en distanse til temaet. Det vil være en fordel når det skal formidles et vanskelig tema, slik at det ikke blir for nært og truende

for de som har opplevd overgrep, men at det heller gir gjenkjennelse og hjelp i en vanskelig situasjon.

Både Småen i *Ikke tull med Småen* og Gullet i *Blekkspruten*, sitter med mange følelser og tanker i etterkant av overgrepet. De er begge fortvilet og lurert på om det er deres egen skyld. De funderer på om foreldrene er trygge voksne, om de vil tro på det de sier og ta det seriøst. Etter en del tenking, velger begge å stole på at foreldrene deres er trygge voksne, og er modig nok til å fortelle om hva som har skjedd. I begge bøkene ser vi at foreldrene tar det som blir fortalt på alvor. Forfatterne går derimot i to ulike retninger, når det kommer til hva som skjer med overgriperen. *Ikke tull med Småen* har et budskap om straff. Haren blir satt i fengsel, hvor han skal få den hjelpen han trenger. Leseren får et inntrykk av at Haren blir snillere av å være i fengsel, men vi får ikke innsikt i hva som faktisk skjer og om Haren lærer. Her er det et tomrom i teksten som må tolkes og fylles av leseren. *Blekkspruten* gir derimot en mer åpen slutt der vi verken får vite hva som skjer med overgriperen, eller hvordan familien takler situasjonen videre. Det blir opp til leseren å reflektere videre. Begge avslutningene har ulike styrker. *Blekkspruten* vil gi rom for refleksjon og tolkning, mens *Ikke tull med Småen* vil gi barn en følelse av beskyttelse og trygghet rundt det å fortelle om en dårlig hemmelighet.

Som nevnt over, formidler både *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, en fortelling om et overgrepsoffer, hvor situasjonen bedrer seg etter at offeret er modig og forteller om det vedkommende har vært utsatt for. I begge bildebøkene formidles det en tanke om at det er viktig å fortelle hvis man ikke har det bra, for ingen får hjulpet, om ingen vet. Jeg er for så vidt enig i denne tanken, men samtidig kan man påpeke at dette er med på å formidle en norm, om at dersom man er modig og forteller om det som har skjedd, vil situasjonen bli bedre. Dette er noe den nødvendigvis ikke trenger å bli. Jeg vil derfor argumentere for at å legge for mye vekt på at overgrepsofre bør være modige, kan være potensielt problematisk av flere grunner. Det kan bidra til å skape en følelse av skyld og skam hos overgrepsofferet, hvis man ikke føler seg sterk- eller modig nok til å fortelle og søke hjelp. I tillegg kan denne fremstillingen bidra til å gi inntrykk av at det er opp til offeret å håndtere denne situasjonen alene, noe det definitivt ikke er.

Didaktisk potensial

Blekkspruten og *Ikke tull med Småen* er hovedsakelig skrevet for å veilede, hjelpe og informere barn om seksuelle overgrep og krenkelser. Til tross for dette kan de også inneholde didaktisk potensial for å nå ulike kompetansemål. I beskrivelsene av begge bøkene står det at *Blekkspruten* er for barn i alderen 3 – 6 og *Ikke tull med Småen* for barn fra 4 år og oppover. Jeg vil si at dette er en veiledende aldersgruppe, og at disse bøkene egner seg for barn, men også unge og voksne, da bøkene er allalderlitteratur. På grunn av den store mottakergruppen, velger jeg å se på kompetansemålene i norsk etter 4.- og 7. trinn for å dekke en større del av mottakergruppen.

Jeg starter med å se på kompetansemålene i norsk etter 4. trinn. Ved å bruke *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen* i opplæringen, vil elevene ha mulighet til å lære seg mer om multimodalitet og det å «kombinere ulike uttrykksformer i sammensatte tekster» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 6). Videre vil elevene gjennom samtale og diskusjon om ulike tema, ha mulighet til å utvikle sine samtaleferdigheter, og bli en bedre samtale og diskusjonspartner. Dette går under kompetansemålene «følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende spørsmål» og «beskrive, fortelle

og argumentere muntlig ...» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 6). Ser vi på kompetansemålene i norsk etter 7. trinn står det at eleven skal kunne «Lytt til og videreutvikle innspill fra andre og begrunne egne standpunkter i samtaler» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 8) og «Beskrive, fortelle, argumentere og reflektere i ulike muntlige og skriftlige sjangre og for ulike formål» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 8). I samtale om alvorlige og viktige tema, som kommer opp i forbindelse med undervisning om seksuelle overgrep, er det viktig at elevene jobber mot å være gode samtalepartnere for hverandre, som inkluderer både å lytte, argumentere og reflektere sammen. Videre skal elevene etter 7. trinn kunne «lese lyrikk, noveller, fagtekster og annen skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk, svensk og dansk og samtale om formål, form og innhold» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 7) og «utforske og beskrive samspillet mellom skrift, bilder og andre uttrykksformer og lage egne sammensatte tekster» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 8). Dette er viktig kompetanse, som elevene kan tilegne seg gjennom litteraturarbeid, spesielt i arbeid med *Blekkspruten*.

Begge bøkene handler som nevnt om det samme temaet, men de har to ulike fremstillinger, både estetisk og litterært. På grunn av dette skapes det ulike didaktiske potensial i bøkene. Jeg vil si at den ene boka, *Blekkspruten*, egner seg bedre til litteraturarbeid og fortolkning, mens den andre boka, *Ikke tull med Småen*, egner seg til å ta opp og snakke om ulike tema knyttet til overgrep.

Blekkspruten er som nevnt ei kompleks bildebok, som bidrar til å utfordre leseren ved å etterlate tomrom i både tekst og bilde, og dermed gi rom for tolkning og refleksjon. I tillegg til å åpne opp for tolkning og refleksjon, gir denne boka gode muligheter for å oppøve elevenes multimodale kompetanse. Boka inneholder flere modaliteter og det vil være lærerikt for elevene å utforske de mulighetene og begrensningene hver av modalitetene har. I min analyse av *Blekkspruten* fikk farger en stor plass, da fargene har en sterk symbolsk og kompositorisk funksjon i boka. Dette er en modalitet det kan være spennende å utforske sammen med elevene. Hvordan opplever de fargebruken? Og hadde man fått de samme følelsene og den samme oppfatningen av fortellingen, hvis illustrasjonene hadde vært svart-hvite? Dette er interessante momenter å diskutere sammen, som også vil være med på å oppøve elevenes multimodale kompetanse. Det å «... lese og oppleve tekster som kombinerer ulike uttrykksformer» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 2) er et viktig element i norskfaget og står oppført som en del av kjerneelementet i norsk.

Ikke tull med Småen er en mer eksplisitt didaktisk bok, som forholder seg mer aktivt til fagkunnskap om seksuelle overgrep. Den tar opp viktige temaer som kommer opp i forbindelse med seksuelle overgrep. Den er eksplisitt didaktisk, i den forstand, at den legger opp til å snakke om tema som kropp og grenser, tanker og følelser og gode og vonde hemmeligheter. Det er en bok som gir elever mulighet til å reflektere, snakke sammen og kanskje delta med egne erfaringer i samtale om ulike tema. Ser vi på kjerneelementer i norsk, står det at «Elevene skal lese tekster for å oppleve, bli engasjert, undre seg, lære og få innsikt i andre menneskers tanker og livsbetingelser» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 2). I *Ikke tull med Småen* ligger det et didaktisk potensial for nettopp det å sette seg inn i, og reflektere rundt hvordan en person som blir, eller har blitt utsatt for overgrep kan føle seg. I tillegg kommer denne boka med en digital veiledning, som gir tips til hvordan man kan bruke boka i samtale med barn. Den inkluderer hvordan man kan snakke med barn om boka og hva man kan gjøre dersom et

barn forteller at de har blitt utsatt for overgrep. Denne veiledningen kan bidra til at flere lærere tør å ta i bruk boka og snakke om det viktige temaet seksuelle overgrep, og andre temaer knyttet til dette.

En ting jeg la merke til ved gjennomlesing av begge bøkene, var at verken *Blekkspruten* eller *Ikke tull med Småen*, bruker begrepet overgrep. Dette kan være et interessant moment å diskutere og være kritisk til. Hvorfor har det seg slik at noen av oss tolker at bøkene handler om seksuelle overgrep, når ingen av bøkene nevner begrepet overgrep? Her ligger det også rom for å reflektere rundt *når* en handling går over til å bli overgrep. Dette vil være viktig kunnskap, når det kommer til grensesetting og intimsone. I tillegg kan de ulike modalitetene og virkemidlene, påvirke oss til å få nettopp denne oppfatningen av fortellingen. Her vil den multimodale kompetansen spille inn. I forbindelse med begrepet overgrep, vil begge disse bøkene være relevante for begrepslæring. Begge bøkene legger opp til en forståelse av begrepet, og følelser rundt handlingen uten å eksplisitt bruke det. Dette kan bidra til å gi en god forståelse av hva overgrep innebærer.

Lærere i den norske skolen har stor valgfrihet når det kommer til å velge hvilke tekster elevene skal lese, da vi ikke har en obligatorisk liste nedfelt i styringsdokumenter, slik som den danske skolen. Dette gir lærere et stort ansvar, og det krever kompetente norsklærere som er bevisst hvilke tekstutvalg de tilbyr elevene sine. Ved valg av hvilke bøker som skal brukes i klasserommet, er det mange hensyn som skal ivaretas. Ved å tilby elevene et variert tekstutvalg, vil sjansene øke for at hver enkelt av elevene møter minst en bok som «treffer», engasjerer eller berører nettopp dem. Utfordrende bildebøker som *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, har potensial til å gi sterke lese- og lytteopplevelser, i tillegg til at de kan egne seg til å nå de nevnte kompetansemålene.

Har bøker som dette en plass i klasserommet?

I teoridelen nevnte jeg at mange av de temaene som før var sterkt tabubelagt, nå blir løftet frem i offentligheten og presentert i bildebøker for barn (Traavik, 2012, s. 11). Bildebøkene *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen* er to eksempler på slike bildebøker, da de omhandler seksuelle overgrep og incest. Selv om disse temaene i større grad enn tidligere blir presentert i bildebøker for barn, betyr ikke dette at fenomener som vold, seksuelle overgrep, død og andre hendelser det er vanskelig å snakke om, forsvinner eller blir lettere å forholde seg til (Traavik, 2012, s. 11). Det har vært, og det er fortsatt bekymringer knyttet til barneleseren og tematikk, og flere mener fortsatt at barn bør skjermes fra enkelte tema (Birkeland et al., 2018, s. 30). Seksuelle overgrep er ikke et unntak.

Flere, og da spesielt voksne, mener at bøker som omhandler vanskelige og tabubelagte tema kan bli for krevende, brutal og vanskelig. I tillegg viser det seg ifølge Goldschmidt-Gjerløw et al. (2022, s. 16), at ulike kontroversielle tema, blant annet seksuelle overgrep og trakassering som rammer barn og unge, møtes med unnvikelse i klasserommet. Flere lærere uttrykker at de ikke ønsker å bruke bøker med slik tematikk i klasserommet, da det kan utløse ubehageligheter (Traavik, 2012, s. 100). Dette er fordi de tar opp et tabubelagt og vanskelig tema, i tillegg til at man kanskje ikke føler seg rustet til å ta imot det som kan komme av reaksjoner. *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen* er nok eksempler på bøker, som flere lærere kvier seg for å bruke, da det kan dukke opp uforutsette og ubehagelige situasjoner. Da er det viktig å huske at dette er bøker som

har som mål å hjelpe, veilede og informere barn om seksuelle overgrep, og hva som er greit og ikke. Vi leser og bruker disse bøkene for å hjelpe, og selv om bøkene kan utløse reaksjoner, så er det viktig å huske at det er volden som er ødeleggende, ikke det å snakke om den.

Ifølge Goldschmidt-Gjerløw et al. (2022, s. 98) kan det ligge emosjonelle hindringer til grunn for at noen lærere vegrer seg for å undervise om dette tema. Flere lærere uttrykker at de er engstelige for å retraumatisere og skade barn, som har vært utsatt for seksuelle overgrep, ved å snakke om og ta opp dette temaet i klasserommet. Flere mener altså at undervisning om seksuelle overgrep potensielt skader elevene, og velger dermed å ikke undervise om temaet (Goldschmidt-Gjerløw et al., 2022, s. 98). De fleste lærere bryr seg om elevene sine, og unngår dermed temaet ut av godhet. Dette er en misforstått måte å vise omsorg på, nettopp fordi stillheten om denne tematikken gjør at overgrep kan fortsette (Goldschmidt-Gjerløw et al., 2022, s. 98). I den overordnede delen av læreplanen, står det at «Når lærere viser omsorg for elevene og ser den enkelte, anerkjennes menneskeverdet som en grunnleggende verdi for skolen og samfunnet» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 5). Det å undervise om seksuelle overgrep for å hjelpe, informere og veilede barn og unge er altså en måte å vise omsorg for elevene.

Mange barn, flere barn en hva vi kanskje tror, opplever å bli utsatt for vold og seksuelle overgrep. Til tross for dette er det mange barn, som ikke har kunnskap om kropp og grenser, og som ikke vet hva som er lov og ikke. Mange barn har tanker og følelser, som de ikke greier å sette ord på, og som de kanskje føler seg svært alene om å ha. Det kan være følelser som angst, redsel, skyldfølelse, usikkerhet og mye mer. Det er viktig å bryte tausheten rundt disse temaene, nettopp for å hjelpe barna. Bildebøker som omhandler slike tema, som *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, er viktige bøker som forsøker å vise en trygg veg inn i en vanskelig tematikk som angår mange barn (Birkeland et al., 2018, s. 29). I bildebøker er det både verbale og visuelle uttrykksformer, og ikonoteksten kan gjøre det enklere for barn å kjenne seg igjen, og dermed få en slags bekreftelse på at de ikke er alene, og at det ikke er uvanlig å tenke og føle slik de gjør (Spurkland, 1996, s. 45). Når det kommer til vanskelige og tabubelagte tema, som seksuelle overgrep og incest er, har det stor betydning når bøker forsøker å sette ord på ulike tanker, følelser og problemer, i tillegg til å vise visuelle framstillinger av de ulike følelsene. For et barn i en vanskelig situasjon, kan det være godt å møte en som har de samme problemene, i en bok. Hvis barnet kjenner seg igjen i en person i en fortelling, og føler med denne personen, blir følelsene på en måte virkelige og ikke teoretiske (Spurkland, 1996, s. 46). Det å kjenne seg igjen i egne erfaringer i litteraturen, vil både gi en følelse av tilhørighet, samt åpne opp for selvrefleksjon.

I tillegg til at litteraturen åpner opp for gjenkjennelse i form av å kjenne seg igjen i egne erfaringer og opplevelser, kan den også gi anledning til å leve seg inn i perspektivet til en annen. Martha Nussbaum bruker begrepet narrativ forestillingsevne om evnen til å sette seg inn i andres livshistorier, perspektiver, erfaringer og følelser gjennom fortellinger. Ved å fremstille og presentere ulike karakterers indre tanker og følelsesliv, får leseren en innsikt i hvordan det er å være i andre menneskers situasjon (Nussbaum, 2016, s. 12). «Den narrative forestillingsevnen åpner verden for oss, den er en kraft som kan skape sammenhenger, mening og muligheter» (Nussbaum, 2016, s. 12). Selv om litteraturen gir oss anledning til å leve seg inn i en annens perspektiv, er det et sentralt poeng for Nussbaum, at vi bare har en begrenset tilgang til hverandres indre, også i litteraturen. Vi

kan aldri forstå andre mennesker fullt ut (Nussbaum, 2016, s. 30). Vår forståelse vil alltid være begrenset, på grunn av menneskets kompleksitet.

For å bli en verdensborger, og en god samfunnsdeltaker, er det ifølge Nussbaum (2016, s. 25) viktig å utvikle evnen til innlevelse, for å være i stand til å sette seg inn i andre menneskers situasjoner og dermed forstå deres motiver og valg. Litteraturen gir et særskilt stort bidrag i utviklingen av denne evnen (Nussbaum, 2016, s. 26). Skjønnlitteraturen spesielt, gir oss muligheten til å studere andres liv, samt se hvordan ulike situasjoner og forhold, er med på å forme livet til mennesker (Nussbaum, 2016, s. 29). Dette er en viktig del av det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap, og det står at «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa gir elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer. Dette kan bidra til at de utvikler forståelse, toleranse og respekt for andre menneskers synspunkter og perspektiver, og det kan legge grunnlag for konstruktiv samhandling» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 3–4). I tillegg mener Nussbaum (2016, s. 31), at «Narrativ forestillingsevne er en grunnleggende forberedelse til moralsk samhandling», som er viktig for en aktiv deltaker i samfunnet. Dette henger tett sammen med det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. I norsk handler dette temaet blant annet om å «... kunne gi uttrykk for egne følelser, tanker og erfaringer, noe som er viktig for å håndtere relasjoner og delta i et sosialt fellesskap. Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa kan både bekrefte og utfordre elevenes selvbilde og dermed bidra til deres identitetsutvikling og livsmestring» (Kunnskapsdirektoratet, 2019, s. 3). Narrativ forestillingsevne vil altså i stor grad være viktig for å være en god samfunnsborger, men også viktig for å utvikle og forstå seg selv bedre.

Ifølge Birkeland et al. (2018, s. 85) peker litteraturpedagogen Joseph Appleyard på hvor viktig den sterke helten eller heltinna er, for barn i slukealderen (8-12). Appleyard sier at en av de viktigste grunnene til å lese fortellinger på dette alderstrinnet, er for at barn skal kunne identifisere seg med den eller de figurene i fortellingen, som løser problemer i en vanskelig verden, altså en helt. «Forteljinga kan fungere som spegel – eller trøyst – for den som balar med noko som liknar, og vekke empati hos dei som ikkje sjølv er i ein like sårbar og utsett posisjon» (Birkeland et al., 2018, s. 85). Bøker kan altså gi nye perspektiver og tanker, rundt mye av det barna ser og opplever, i ulike fortellinger (Spurkland, 1996, s. 21). Er man i en vanskelig situasjon, og føler seg ensom og fortvilet, kan det være godt å møte en med samme problemer som en selv i en bok.

Både *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen* har hovedkarakterer, som jeg forstår som helter, i den forstand at de trosser den frykten de har, og forteller foreldrene sine om noe som er tungt og vanskelig. Noe som er felles for de fleste bøkene som skildrer ulike «problemer» og vanskelige situasjoner, og som også gjelder for *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, er at de viser at problemene også kan løses og at verden blir bedre (Spurkland, 1996, s. 45). Dette tror jeg er et viktig element i slike bøker, da jeg vil tro at man som forfatter og illustratør har et ønske om å hjelpe, veilede og informere barn, som befinner seg i slike vanskelige situasjoner.

Jeg mener at bøker som *Blekkspruten* og *Ikke tull med Småen*, absolutt har en plass i klasserommet, men for at man som lærer skal lykkes med å ta i bruk tabubelagt og krevende allalderlitteratur, er det nødvendig med et gjennomtenkt opplegg og varsomhet fra lærerens side. Bruk av slike bøker krever en forberedt lærer. Det krever en lærer som tør å gå inn i vanskelige samtaler med barn. «...det foregår altfor få samtaler med barn

som lever i utrygge og vanskelige situasjoner, både om det å ha opplevd, hva som skjer, og hva som eventuelt vil skje videre med dem og deres nærmeste» (Holmsen, 2011, s. 41). Som nevnt krever slike samtaler lærere som tør å gå inn i vanskelige samtaler med barn, men det krever også lærere med en viss litterær kompetanse og kunnskap om hvordan man kan legge opp litteraturarbeidet, i forbindelse med undervisningen av et slikt tema. Ifølge Goldschmidt-Gjerløw et al. (2022, s. 101) er lærernes kompetanse og utdanning, en av årsakene til at lærere vegrer seg fra å undervise om slike tema. Flere rapporterer blant annet om manglende forberedelse gjennom utdanningen, når det gjelder kunnskap om seksuelle og fysiske overgrep (Goldschmidt-Gjerløw et al., 2022, s. 101). Det er vesentlig at både lærere i jobb, og lærerstudenter tilbys den kunnskapen de trenger for å føle seg trygge og kompetente til å undervise om seksuelle overgrep blant barn og unge. Seksuelle overgrep er et sårbart tema, som både kan være en ressurs, men og en stor risiko, både for eleven og læreren. Dette er det spesielt viktig at læreren er bevisst, da det som nevnt i teoridelen, gir en bedre forståelse av hvor vanskelig, men og fordelaktig, det kan være å samtale om slike tema.

Et vesentlig fundament i undervisningen av seksuelle overgrep og vanskelige tema generelt, er tillitsfulle relasjoner (Goldschmidt-Gjerløw et al., 2022, s. 104). Det er viktig at elevene er trygge på hverandre, men også på læreren som skal undervise. Det er viktig at læreren forbereder seg godt og setter seg inn i relevant fagkunnskap for å kunne veilede, hjelpe og støtte elevene på best mulig måte. I tillegg mener Goldschmidt-Gjerløw et al. (2022, s. 104), at det også kan være et godt didaktisk grep å forberede elevene på tematikken det skal undervises om, i god tid før undervisningen. Selv om elevene skal være forberedte, kan det være en fordel å ikke informere foreldre og foresatte om når undervisningen skal skje, da man kan komme i fare for at en overgriper hindrer barnet i å delta i de timene. I selve undervisningen om temaet overgrep, vil det alltid være viktig å understreke at ofre for seksuelle overgrep eller krenkelser aldri har skyld, i tillegg til å undervise elevene om asymmetriske maktrelasjoner. Her kan bildeboka være en god ressurs, da man kan lese og se illustrasjoner av en asymmetrisk overgrepsrelasjon. *Blekkspruten* er et godt eksempel her, da illustrasjonene av blekkspruten og Gullet viser et tydelig asymmetrisk forhold, der blekkspruten har makten. Det kan også være en fordel å ikke stille ledende spørsmål, eller modellere en ønsket forståelse av bildeboka, men heller forsøke å fange opp barnas tolkninger og forståelser av teksten. I tillegg til å åpne opp for og være mottakelig for ulike forståelser og tolkninger av boka. Dette gjelder spesielt for bildebøker som *Blekkspruten*, som er komplekse og inneholder flere tomrom, og dermed åpner for at man kan forstå boka på ulike måter.

Bøker som tar opp kontroversiell og vanskelig tematikk, bør etter min mening brukes i klasserommet, nettopp for å fange opp og hjelpe de barna som er utsatte for blant annet seksuelle overgrep, vold og omsorgssvikt, i tillegg til at slike bøker kan virke forebyggende for de som ikke har opplevd noe av dette. Jeg konkluderer med at begge bøkene er gode til hvert sitt formål. *Blekkspruten* er en god bok som når ut og hjelper de utsatte, mens *Ikke tull med Småen* er en mer didaktisk bok som informerer og gjør barn bevisst på kropp og grenser, tanker og følelser, og gode og vonde hemmeligheter i forbindelse med overgrep. I tillegg til at *Ikke tull med Småen* er en eksplisitt didaktisk bok med didaktisk potensial for å snakke om ulike tema knyttet til seksuelle overgrep, finnes det også en tilhørende brukerveiledning. Denne brukerveiledningen sier noe om hvordan vi som trygge voksne skal opptre i samtaler om dette temaet, i tillegg til å si noe om hvordan denne boken skal brukes, hvordan man snakker med barn om denne

boken og hva man skal gjøre dersom et barn forteller at de har blitt utsatt for overgrep (Siggerud, 2020). Denne veiledningen gjør altså terskelen for å bruke boka mindre, for de voksne som synes det er vanskelig å skulle snakke med barn om denne typen tematikk.

5. Konklusjon

Overgrep mot barn er et vanskelig og tabubelagt samfunnsproblem. Det er et problem som påvirker og ødelegger mange liv. Det er derfor betydningsfullt at det rettes lys mot denne problematikken. Før var barnelitteraturen hovedsakelig belærende og moraliserende, med klare budskap til barnet. Nå er barnelitteraturen mer kompleks og gir leseren rom til å tenke, utforske, reflektere og tolke, og de norske barneøkene er kjent for å formidle både eksperimenterende og utfordrende tema, som åpner opp for nettopp dette. Flere av de temaene som før var sterkt tabubelagte, blir i større grad enn tidligere, løftet frem og presentert i bildebøker for barn. Dette gjelder også temaet seksuelle overgrep mot barn. For å formidle et så brutalt og vanskelig tema som overgrep mot barn, kreves det kompetente forfattere og illustratører, som vet hvordan man kan fremstille temaet uten å skremme.

Som forfatter og illustratør av en bildebok, har man mange ulike valg, som vil påvirke fremstillingen av temaet, da en bildebok består av flere modaliteter som fungerer sammen som en helhet. Hvordan modalitetene fungerer, hver for seg og sammen, vil ha mye å si for hvordan temaet formidles til leseren. Det samme gjelder bruk av ulike virkemidler. Som vi kan se, fremstilles overgrep på to veldig forskjellige måter i de to bildebøkene. Noe som påvirker bøkens formål. *Blekkspruten* er ei kompleks bildebok. Overgrepet blir ikke beskrevet direkte, men temaet formidles i et enkelt språk, med masse metaforer, poetiske antydninger og spørsmål. Illustrasjonene i *Blekkspruten* er passe forståelig og uforståelige, og de inneholder flere symbolske detaljer. *Blekkspruten* er ei kompleks bildebok med mange lag, som har som mål at voksne skal forstå hva den handler om, men ikke alle barn, bare de barna det gjelder. For å få til dette, har Dahle og Nyhus laget en bok med et komplekst samspill mellom verbaltekst og bilde, som etterlater tomrom både i verbalteksten og i illustrasjonene. Dette åpner opp for at leseren kan reflektere og tolke boka ut fra sine egne erfaringer og opplevelser, noe som vil føre til at ulike lesere med ulik bakgrunn, vil oppleve boken forskjellig. Noen barn, som har opplevd, eller opplever overgrep, vil føle at *Blekkspruten* tilbyr ord og bilder, som gir gjenkjennelse og en følelse av at de ikke er alene om å ha de følelsene de har, i tillegg til å se at det finnes voksne som vil forstå og som kan gi hjelp. For de som har opplevd overgrep, kan *Blekkspruten* være med på å gi de et språk det er mulig å formidle overgrepene med, noe som kan være vanskelig når overgriperen er et familiemedlem barnet er glad i, i dette tilfellet broren. De som derimot ikke har opplevd overgrep, vil tolke og fylle tomrommene med sine tidligere erfaringer og opplevelser. Lesingen vil ligge tettere på motivet i boka, og de vil oppleve den som en fortelling om en blekksprut. I *Ikke tull med Småen* blir overgrep forklart på en mer tydelig og direkte måte, i motsetning til *Blekkspruten*. Verbaltekst og bilde samsvarer i stor grad og etterlater få tomrom til leseren. *Ikke tull med Småen* kan sies å forholde seg mer aktivt til fagkunnskap om seksuelle overgrep, og har som mål å nå ut til barn for å forebygge, og vise hva som er greit og ikke. For å få best og mest nytte av bildeboka, kommer den med en tilhørende veiledning. En veiledning som kan være til hjelp i samtaler om seksuelle overgrep mot barn.

I en skole- eller barnehagekontekst kan det virke utfordrende å skulle formidle en bildebok som *Blekkspruten* eller *Ikke tull med Småen*. Til tross for dette, mener jeg at det er flere gode grunner til å lese slike bildebøker med barn, og at de gode grunnene overgår ubehagelighetene man selv kan oppleve. For det første kan disse bøkene gi elevene en estetisk opplevelse, uavhengig av hvilket nivå de forstår boka på. Disse

bøkene kan berøre enkelte følelsesmessig, gi gjenkjennelse eller åpne opp for nye innsikter (Ommundsen & Garmann, 2017, s. 135). Slike bildebøker inneholder et stort potensial og mange muligheter. Kanskje muligheter til å redde noens liv.

Litteraturliste

- Birkeland, T., Mjør, I. & Teigland, A.-S. (2018). *Barnelitteratur: Sjangerar og teksttypar* (4utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Bjørlo, B. W. & Goga, N. (2020). Bildebokanalyse. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk: metodeboka 1* (s. 62–76). Universitetsforlaget.
- Burke, C. L. & Copenhaver, J. G. (2004). Animals as People in Children's Literature. *Language arts*, 81(3), 205–213. Hentet 8. mai 2024 fra <https://cdn.ncte.org/nctefiles/store/samplefiles/journals/la/la0813animals.pdf>
- Dahle, G. & Nyhus, S. (2016). *Blekkspruten*. Cappelen Damm.
- Dahle, G. & Nyhus, K. (2017). *Sesam sesam*. Cappelen Damm.
- Dancus, A. M., Linhart, S. H. & Myhr, A. B. (2021). Sårbarhet i politisk filosofi, litteraturvitenskap og litteraturdidaktikk. I A. M. Dancus, S. H. Linhart & A. B. Myhr (Red.), *Litteratur og sårbarhet* (s. 9–28). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215054537-2021-0>
- Dybvik, H. (2017, 24. oktober). *Pornopraten*[Anmeldelse av boka Sesam sesam, av G. Dahle & K. Nyhus]. Barnebokkritikk. Hentet 25. mars 2024 fra <https://www.barnebokkritikk.no/pornopraten/>
- Einum, E. K. M. (2021). *Den litterære samtalen om biletbok med seksuelle overgrep som tema: Ein studie av korleis biletboka Blekkspruten, med sin estetiske og skjønnlitterære kvalitet kan vere utgangspunkt for den litterære samtalen med dei yngste elevane, som vidare kan føre til meir openheit kring eit tabubelagt tema.* [Masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. <https://hdl.handle.net/11250/2785164>
- Garman, G. N. & Ommundsen, Å. M. (2017). *Danne og utdanne: Litteratur, språk og samtale*. Novus forlag.
- Goldschmidt-Gjerløw, B., Eriksen, K. G. & Jore, M. K. (2022). *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen*. Universitetsforlaget.
- Holmsen, M. (2011). *Samtalebilder og tegninger: – en vei til kommunikasjon med barn i vanskelige livssituasjoner* (2. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Janss, C. & Refsum, C. (2010). *Lyrikkens liv: Innføring i diktlesning* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Johannessen, E. H. (2016). Senmoderne bildebøker i barnehagen. *Barn - forskning om barn og barndom i Norden*, 34(3), 39-51. <https://doi.org/10.5324/barn.v34i3.3627>
- Kulturdirektoratet. (u.å.). *Tilskuddsordning – kulturrådet: Litteraturproduksjon*. Hentet 2. mai 2024 fra <https://www.kulturdirektoratet.no/stotteordning/-/vis/litteraturproduksjon>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. Hentet 15. april 2024 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/53d21ea2bc3a4202b86b83cfe82da93e/overordnet-del---verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. Hentet 12. april 2024 fra <https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/NOR01-06.pdf?lang=nob>
- Lindgren, A. (2018). *Bröderna Lejonhjärta*. Rabén & Sjögren.
- Lystrup, M. (2020). - Det er mitt ansvar å vise noen barndommer som ellers ikke kommer til syne. *Samtiden*. Hentet 20. mars 2024 fra <https://www.samtiden.no/fra-papirutgaven/det-er-mitt-ansvar-a-vise-noen-barndommer-som-ellers-ikke-kommer-til-syne/995780>
- Løkås, M. T. (2022, 20. november). - *Jeg liker å skrive om de temaene som er litt vanskelig å snakke om*. Barnehage.no. Hentet 20. mars 2024 fra <https://www.barnehage.no/barnas-verneombud-bok-bvo-dagene/jeg-liket-a-skrive-om-de-temaene-som-er-litt-vanskelige-a-snakke-om/238685>
- Maagerø, E. & Tønnessen, E. S. (2014). *Multimodal tekstkompetanse*. Cappelen Damm Akademisk.

- Nussbaum, M. C. (2016). *Litteraturens etikk: Følelser og forestillingsevne*. Oversatt av Agnete Øye. Utvalg og innledning av Irene Engelstad. Pax forlag.
- Nyhus, S. (2016, 18. september). Bildebokskolen: 84. «Blekkspruten» - en bildebok om seksuelle overgrep. Svein Nyhus. Hentet 9. mai 2024 fra <https://sveinnyhus.blogspot.com/2016/09/blekkspruten-bildebok-om-seksuelle.html>
- Nikolajeva, M. (2000). *Bilderbokes Pusselbitar*. Studentlitteratur.
- Ommundsen, Å. M. (2010). *Litterære grenseoverskridelser: Når grensene mellom barne- og voksenlitteraturen viskes ut*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Ommundsen, Å. M., Haaland, G. & Kümmerling-Meibauer, B. (2021). Introduction: exploring challenging picturebooks in education. I Å. M. Ommundsen, G. Haaland & B. Kümmerling-Meibauer (Red.), *Exploring Challenging Picturebooks in Education: International Perspectives on Language and Literature Learning* (s. 1–21). Routledge.
- Politiet. (u.å.). *Seksuelle overgrep mot barn*. Hentet 6. mars 2024 fra <https://www.politiet.no/rad/overgrep-mot-barn/seksuelle-overgrep-mot-barn/>
- Redd Barna. (u.å.a). *Fakta om seksuelle overgrep mot barn*. Hentet 7. mars 2024 fra <https://www.reddbarna.no/vart-arbeid/barn-i-norge/vold-og-overgrep/seksuelle-overgrep-mot-barn/fakta-om-seksuelle-overgrep-mot-barn/>
- Redd Barna. (u.å.b). *Seksuelle overgrep mot barn*. Hentet 7. mars 2024 fra <https://www.reddbarna.no/vart-arbeid/barn-i-norge/vold-og-overgrep/seksuelle-overgrep-mot-barn/>
- Rusten, I. (2022). *Formidling av seksuelt overgrep i bildeboka Blekkspruten*. [Masteroppgave, Høgskolen på Vestlandet]. HVL Open. <https://hdl.handle.net/11250/3013599>
- Siggerud, S. M. (2020). *Veiledning til Ikke tull med Småen*. Skamløst Forlag. <https://www.ikketullmedsmåen.no/veiledning-til-ikke-tull-med-småen.pdf>
- Siggerud, S. M. (2021). *Ikke tull med Småen*. Skamløst forlag.
- Skotheim, H. (2021). – Vi krever at barn skal være lykkelige, men de kan også ha dårlige dager og være nedstemte, sier forfatter Gro Dahle. *Fontene*. Hentet 15. april 2024 fra <https://fontene.no/nyheter/-vi-krever-at-barn-skal-vare-lykkelige-men-de-kan-ogsaa-ha-darlige-dager-og-vare-nedstemte-sier-forfatter-gro-dahle-6.47.830561.0f3ef3188e>
- Skålevåg, S. A. (2024, 24. januar). *Melankoli*. Store medisinske leksikon. Hentet 20. februar 2024 fra <https://sml.snl.no/melankoli>
- Spurkland, M. (1996). *Bruk av litteratur i arbeid med barn og unge*. Universitetsforlaget.
- Traavik, I. (2012). *På liv og død: Tabu i bildeboka: Analyser og refleksjoner*. Gyldendal.
- UtforskSinnet. (2019, 31. januar). *De tre vise aper: metafor for å hjelpe deg med å leve et lykkelig liv*. Hentet 7. mars 2024 fra <https://utforsksinnet.no/de-tre-vise-aper-metafor-lykkelig-liv/>
- Øverlien, C. & Moen, L. H. (2016). «Takk for at du spør!»: En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere. (NKVTS-rapport nr. 3/2016). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet 8. mai 2024 fra https://www.nkvts.no/content/uploads/2016/02/Rapport_NKVTS_3_2016_nettpdf

